

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Rodiny na dávkách hmotné nouze

Vypracovala: Michaela Horová Kolářová
Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková
České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Kestřanech dne 3.7.2021

Michaela Horová Kolářová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Olze Vaněčkové za odborné vedení, cenné rady, ochotu, trpělivost a podporu při tvorbě této bakalářské práce.

Abstrakt:

Cílem bakalářské práce je popsat typy rodin, které pobírají dávky hmotné nouze. Bakalářská práce je složena ze dvou částí teoretické a praktické. V teoretické části jsou zpracovány teoretické poznatky ohledně pojmů týkajících se rodiny a typu rodiny. Jsou zde vymezeny příčiny vzniku stavu hmotné nouze u rodin a její dopad na fungování rodiny a její členy, zejména děti. Dále se definuje hmotná nouze se zaměřením na zákon o hmotné nouzi (pojmy, jednotlivé dávky) a jsou prozkoumány jiné možnosti sociální opory. Šetření v praktické části zkoumá, jaký typ rodin žádá o dávky hmotné nouze a z jakého důvodu se rodiny do hmotné nouze dostávají. K dosažení cíle práce se použije kvalitativní výzkumný přístup, který mj. vychází z analýzy dokumentů rodin pobírajících dávky hmotné nouze.

Klíčová slova: rodina, chudoba, sociální vyloučení, sociální zabezpečení, hmotná nouze

Abstract

This bachelor thesis aims to describe types of families which receive benefits for material deprivation. The thesis consists of two parts, the theoretical part, and the practical part. In the theoretical part, there are theoretical findings connected to family terms and types of families. Causes of family material deprivation and an impact on family functioning are specified here, also an impact on its members, especially children. Furthermore is defined material deprivation focusing on the law of material deprivation (terms, individual benefits) and there are researched other options of social support. The survey in the practical part is analyzing what type of family applies for these welfare benefits and what is the reason for getting them. High-quality research is used which is based on document analysis from some families who take welfare benefits.

Key words: family, poverty, social exclusion, social security, material deprivation

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. RODINA A CHUDOBA	10
1.1 Vymezení pojmu rodina	10
1.2 Funkce rodiny	12
1.3 Rozdělení rodin podle struktury	14
1.4 Rodiny ohrožené chudobou	16
2. CHUDOBA A JEJÍ PŘÍČINY	20
2.1 Chudoba	20
2.2 Nejčastější příčiny chudoby.....	22
2.3 Sociální vyloučení	23
3. SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ.....	25
4. HMOTNÁ NOUZE.....	27
4.1 Právní úpravy	28
4.2 Osoba v hmotné nouzi	28
4.3 Společně posuzované osoby a okruh oprávněných osob	29
4.4 Příjem a možnosti zvýšení příjmu	30
4.5 Dávky hmotné nouze	32
4.5.1 Příspěvek na živobytí.....	32
4.5.2 Doplatek na bydlení	33
4.5.3 Mimořádná okamžitá pomoc.....	34
5. POMOC RODINÁM V NOUZI	37
5.1 Nestátní neziskové organizace	37
5.2 Instituce.....	39
PRAKTICKÁ ČÁST	41
6. VÝZKUMNÝ CÍL	41
6.1 Výzkumný problém	41
6.2 Výzkumné otázky	41
7. METODA ŠETŘENÍ	41
7.1 Charakteristika výzkumné metody.....	42
7.2 Výzkumné prostředí	42
7.3 Shromažďování dat	42

8. ANALÝZA DÁVKY PŘÍSPĚVEK NA ŽIVOBYTÍ.....	44
8.1 Analýza údajů z dokumentu	44
8.1.1 Typy rodin pobírajících dávku příspěvek na živobytí	45
8.1.2 Věk matky a otce (rozdělené do kategorie 20–30, 31-40, 41-50, 51-60).....	46
8.1.3 Zaměstnání otce a matky	47
8.1.4 Vzdělání matky, otce a dětí ve věku 15 – 21 let.....	48
8.1.5 Počet dětí v rodině	50
8.1.6 Spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a neziskovými organizacemi ...	51
8.1.7 Doba pobírání dávky příspěvek na živobytí	52
8.2 Kazuistiky rodin pobírajících dávku příspěvek na živobytí	53
9. ANALÝZA DÁVKY DOPLATEK NA BYDLENÍ	57
9.1 Analýza údajů z dokumentu	57
9.1.1 Typy rodin pobírajících dávku doplatek na bydlení	58
9.1.2 Věk matky a otce (rozdělené do kategorie 20–30, 31-40, 41-50, 51-60).....	59
9.1.3 Zaměstnání otce a matky	60
9.1.4 Vzdělání matky, otce a dětí ve věku 15–21 let.....	61
9.1.5 Počet dětí v rodině	62
9.1.6 Typy bydlení	64
9.1.7 Doba pobírání dávky doplatek na bydlení	65
9.2 Kazuistiky rodin pobírajících dávku doplatek na bydlení	66
10. SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY	69
11. ZÁVĚR.....	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	77
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	78
PŘÍLOHY	80

ÚVOD

Tématem bakalářské práce je problematika rodin pobírajících dávky hmotné nouze, které se pohybují na rozhraní chudoby. Dávky hmotné nouze jsou určeny rodinám, které si nemohou z nějakého důvodu zajistit dostatečné finanční prostředky na základní potřeby a na bydlení.

Téma bakalářské práce jsem si vybrala, protože pracuji tři roky na oddělení dávek hmotné nouze na Úřadu práce, kde se každý den setkávám s rodinami, které buď pobírají tyto dávky již dlouhodobě nebo se informují na možnosti, které by jim mohly pomoci v jejich tíživé situaci. Moje práce dále spočívá ve vyhodnocování podaných žádostí a překontrolování vyplácených dávek. Pracuji se sociálně slabými rodinami, které bohužel nevedou své děti ke vzdělání, a proto ve většině případů tyto děti opouštějí školní zařízení předčasně. Tento problém se v současné době probírá v rámci sociální pedagogiky. Většina rodin, které se dostaly do tíživé situace, nejsou schopny si pomoci vlastními silami, a proto se obracejí na pomoc úřadů, které jim poskytnou sociální oporu. Z velké části tato situace ovlivňuje děti, které jsou svými vrstevníky odsunovány a bývají terčem šikany a posměchu. Rodiče mohou požádat o mimořádnou okamžitou pomoc v případě, že děti mají v rámci školy lyžařský výcvik, plavecký výcvik, na školu v přírodě nebo je možné požádat i na různé kroužky mimo školu.

V dnešní době se již netraduje rodina jako dříve, která se skládala z obou rodičů a jejich dětí. Mnoho rodin je spíše neúplných, které tvoří samoživitelka a její děti. Samoživitelky nemají ve většině případů možnost získání vhodné práce, která by byla dostatečně finančně ohodnocena a vyhovovala rozsahem pracovní doby. Dále jsou to rodiny, kde matka či otec nemají dostatečný příjem nebo jsou nezaměstnaní.

Teoretická část bakalářské práce je rozdělena do čtyř částí. První kapitola teoretické části bude definovat pojem rodina a její proměny v současnosti. Jsou zde popsány funkce rodiny, které jsou důležité pro správné fungování. Současné rodiny jsou často narušeny z hlediska jejich struktury, proto je určitá část práce věnována tomuto problému. Jsou zde popsány nejvíce ohrožené rodiny, které se nejčastěji ocitají na dávkách hmotné nouze. V druhé části se dočteme o chudobě a sociálnímu vyloučení. Kapitola se zabývá problematikou chudoby, jejími koncepty, nejčastějšími příčinami chudoby a dopadem

chudoby na děti. Ve třetí části se práce zabývá sociálním zabezpečením, protože hmotná nouze je jedním s jejích pilířů. Definování hmotné nouze za pomoci zákona č. 111/2006 Sb., o hmotné nouzi a zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Oddělení dávek hmotné nouze řeší problematiku rodin na pokraji chudoby, které nemají dostatek finančních prostředků na pořízení základních životních potřeb. Jsou zde vymezeny důležité pojmy, na základě kterých dochází k vyhodnocení nároku na dávky. Další část práce se zabývá základním vysvětlením jednotlivých dávek hmotné nouze. Čtvrtá kapitola je nazvána pomoc rodinám v nouzi. V této kapitole jsou vymezeny nestátní neziskové organizace a instituce, které rodiny nejčastěji využívají v místě působnosti našeho úřadu. V neziskových organizacích pomáhají rodinám pobírajícím dávky hmotné nouze řešit jejich problémy ohledně bytové situace, řešení dluhů, psychologického poradenství, pomoci při hledání práce aj.. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí pomáhá rodinám pobírajícím dávky hmotné nouze v případě neplacení výživného na děti, při sporném rozvodu či při zanedbávání povinné školní docházky.

Praktická část je určena k nalezení odpovědí na výzkumné otázky. K dosažení cíle jsem použila kvalitativní výzkumný přístup, který mj. vychází z analýzy dokumentů rodin pobírajících dávky hmotné nouze. Úkolem praktické části je vymezit typy rodin, které pobírají dávky hmotné nouze a důvody, proč se na dávky hmotné nouze dostaly. Dále se věnuje otázkám věkové kategorie rodičů, jejich vzdělání, počtu členů v rodině, spolupráci s neziskovými organizacemi a institucemi. Analýzou je také zjišťován vztah k bytu v úplných a neúplných rodinách.

TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA A CHUDOBA

Rodina je malá primární a neformální skupina, která se skládá z různého počtu členů. Je založena na svazku muže a ženy, na vztahu rodičů a dětí na základě společné domácnosti. Právě v rodině probíhá první socializace dítěte. Velice záleží na tom, jak je dítě vychovááno od raného dětství a jakou má citovou vazbu s matkou. V rodině probíhá první krok přípravy dítěte na život. Vede dítě od narození přes všechna vývojová stadia socializací. Učí ho, jak jednat s druhými lidmi a učit se hledat v sobě to správné já. Ve školním věku dítě přechází z primární skupiny do sekundární skupiny. Zde hraje důležitou roli škola. Toto období je pro dítě velice důležité.

1.1 Vymezení pojmu rodina

Podle definice rodiny z roku 2007 od profesora Zdeňka Heluse, v knize Sociální psychologie pro pedagogy uvádí, jak se stává rodina nejdůležitější institucí, která přináší zdroj opory, bezpečí a vzorů a má vliv na budoucí společenský život. Uvnitř spokojené rodiny spočívá výchova ve vštěpování návyků a postojů. Proto se stává rodina nejdůležitějším socializačním prostředím (Helus, 2015).

Přes všechny problémy, kterými si musela rodina projít, je stále nepostradatelnou institucí pro dospělé a hlavně děti. Je důležitá při předávání informací z generace na generaci, napomáhá dítěti již od narození při rozhodování a řešení situací (Kraus, 2014).

Rodina je nejstarší lidskou institucí, vznikla již v pradávných dobách, kdy se člověk moc nepodobal tomu, co dnes. Na otázku, co je to rodina, je těžké odpovědět. Jiný pohled definování má právník nebo sociolog či psycholog (Matějček, 1994). Manželství bylo dříve uzavíráno z rozumu. Současná rodina je založena na citové blízkosti, vzájemné důvěře nebo jen na sexuální přitažlivosti. Manželství dnes lidé zakládají většinou z romantické lásky, která je velmi křehká. Mnoho manželství založených na této lásce se rozpadá a nejvíce tím trpí děti, které jsou většinou ještě hodně malé (Matějček, 1994).

Sociolog A. Giddens rodinu definuje jako: *skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí* (Giddens, 1999).

Jozef Výrost definuje rodinu: *jako primární nositel kultury poskytuje základ norem a hodnot dané společnosti. Vede dítě ke společenskému životu v prostředí, ve kterém vyrůstá, učí ho orientovat se ve světě symbolů. Rodinná výchova seznamuje dítě s kulturními vzorci (tradice, zvyky, mravy, zákony, tabu apod.) tím, že se dítě učí respektovat požadavky rodičů a je sankcionované za jejich nesplnění* (Výrost, Slaměník, 2008).

Současná rodina se liší od dřívější rodiny určitými znaky, které jsou již pro nás těžko představitelné. Současná rodina je označována několika pojmy. Nukleární neboli jádrová je složena z malého okruhu lidí, které tvoří její jádro. Rodinu partnerskou/ manželskou tvoří partnerská dvojice. Tato dvojice může být sezdána nebo nikoli. Dále následuje rodina dvougenerační a tu tvoří partneři a jejich děti vlastní i nevlastní. Pokud rodina zůstává v soužití s rodovým příbuzenstvem, pak se jedná o rodinu vícegenerační. Čtvrtým typem je rodina intimně vztahová, která má svůj „soukromý prostor“ a slouží k vytvoření citové vazby a lásky mezi partnery. Pátým pojmem je privátní individuace, která slouží k odpoutání od tradic a historicky předávaných zvyků. Je nutno nést zodpovědnost za své rozhodnutí. (Helus, 2015).

Rodina prošla mnoho proměnami od historie až po dnešní dobu. Uvedené znaky současné rodiny trvají již relativně dlouho. Její počátky byly ovlivněny nástupem průmyslové revoluce a postupně se stává základním typem rodiny od přelomu 19. a 20. století. Zhruba v polovině 20. stol. byl nárůst sňatečnosti a pokles věkové hranice, v níž lidé uzavírali manželství. Docházelo ke zvýšení porodnosti. Od šedesátých let 20. stol. byl značný pokles plodnosti rodin. Nastal dramatický pokles porodnosti a sňatečnosti spojený s nárůstem rozvodovosti. Začalo přibývat dětí, které vyrůstají s jedním rodičem nebo v nesezdaných manželstvích. Od osmdesátých let 20. stol. nastala další řada nových problémů. Nárůst rozvodů, uzavírání druhých a třetích manželství. Mnohem více dětí vyrůstá v nestabilním prostředí a s daleko více problémy, s nimiž se musí vyrovnávat. V rodinách bez otce vznikají problémy s identifikací chlapců s mužským gendrem. Rodiče v dnešní době se rozmyšlejí, jestli mít či nemít děti. Kladou si otázku, jak moc jim narození dítěte ovlivní jejich dosavadní život (Helus, 2015).

Současné názory podle Heluse hovoří v neprospěch dítěte. Dítě dnes znamená zásah do kariéry, zásah do navykého způsobu života, zásah do osobní ekonomiky. Dalším

problémem je odkládání mateřství (narození prvního dítěte). Přibývá starších matek, které mají problém s otěhotněním nebo mají v těhotenství zdravotní problémy. Většinou jsou to ženy, které chtějí mít vysokoškolské vzdělání nebo si budují kariéru (Helus, 2015).

V této kapitole budou dále popsány funkce rodiny, rozdělení rodin z hlediska jejich funkčnosti, rozdělení rodin podle struktury a rodiny ohrožené chudobou.

1.2 Funkce rodiny

Rodina má pro zdravý vývoj jedince velký význam, plní v tomto kontextu mnoho funkcí a rolí. Rodinu lze chápat jako strukturovaný celek, jehož účelem je utvářet bezpečné, stabilní prostředí pro reprodukci a produkci života lidí. Rodina je pro dítě od počátku vzorem chování. Dítě přejímá od rodičů určité kulturní poznatky, normy a hodnoty, které mu pomáhají k začlenění do společenského života (Procházka 2012).

Biologicko-reprodukční funkce

Tato funkce je důležitá pro celou společnost a pro jedince, kteří rodinu zakládají. V dnešní době se dává přednost kariérnímu růstu před početím dítěte, které by mohl bránit v jejich seberealizaci. Ubývá počet narozených dětí, a to i z důvodu špatné finanční situace rodiny. Ženy rodí v pozdějším věku, než bylo zvykem dříve. Z důvodu pozdního těhotenství mají partneři pouze jedno dítě nebo o nich neuvažují vůbec (Kraus, 2014). Poruchou biologicko-reprodukční funkce je na jedné straně odsouvání rodičovství a na druhé straně nezodpovědné rození dětí do nepříznivých životních podmínek. Biologicko-reprodukční funkce je v úzkém vztahu s ekonomickou funkcí rodiny. Tato funkce rodiny se snižuje s narůstajícím počtem narozeným dětí (Dunovský, 1986).

Sociálně – ekonomická funkce

Rodina je významným prvkem v oblasti rozvoje ekonomického systému společnosti. Ekonomická funkce rodiny je důležitá pro správný chod rodiny. Tato funkce zaznamenala změnu a navrací se zpět k tzv. rodinným firmám, které provozují naplno nebo je provozují vedle svého hlavního zaměstnání. Sociálně-ekonomická funkce bývá ohrožena z důvodu ztráty zaměstnání, onemocnění člena rodiny a neustálého zvyšování nákladů na základní životní potřeby (Kraus, 2014). Porucha této funkce vychází z toho, že rodiče nemohou či se nechtějí účastnit pracovních procesů a tím získat pro rodinu dostatečný

příjem k zabezpečení životních podmínek. Ekonomická funkce nesouvisí jenom s materiální stránkou, ale i se sociální jistotou rodiny a úzce souvisí s emocionální funkcí rodiny (Dunovský, 1986)

Sociálně – výchovná funkce

Rodina je první sociální skupina, která vede dítě od narození. Učí ho osvojování určitých hodnot, návyků a způsobů chování. Připravuje dítě na vstup do praktického života. Rodina občas přesouvá odpovědnost na školu a očekává, že učitelé děti převychovají. Chyby vznikají nesprávnou výchovou např. rozmazlováním dětí nebo jsou na ně kladené velké nároky (Kraus, 2014).

Emocionální funkce

Tato funkce je jednou z nejdůležitějších funkcí v rodině. Vytváří pro dítě citové zázemí, obklopuje ho láskou, dodává mu jistotu bezpečí. Vlivem přeměny úrovně a kvality fungování rodiny dochází k neplnění této funkce v důsledku velkého množství rozvodů a zaneprázdněnosti. Přibývá rodin, které tyto funkce buď zanedbávají nebo je plní s velkými obtížemi, a proto dochází u dětí k nárůstu citové deprivace (Kraus, 2014).

Rozdělení rodin z hlediska jejich funkčnosti

Rodiny stabilizovaně funkční

Tento typ rodiny plní všechny výše uvedené funkce biologicko-reprodukční, sociálně výchovnou, sociálně-ekonomickou a emocionální. Zajišťuje dítěti bezpečí, citovou vazbu, lásku, vychovává ho ve stabilním prostředí (Helus, 2015).

Funkční rodiny s přechodnými, více či méně vážnými problémy

Problémy, které nastanou, dokáže rodina vyřešit sama a pozitivně ji posilují. Těchto typů rodin je nejvíce. Problémy si způsobují buď členové rodiny nebo jsou v důsledku vnějšího prostředí. Problémy nastávají z důsledku nedostatečného finančního zabezpečení, špatných bytových podmínek, potíží s dítětem (Helus, 2015).

Rodiny problémové

V tomto typu rodinu je problém v plnění jejich funkcí. Snaží se nejdříve své problémy vyřešit sami a v případě neúspěchu hledají pomoc, která je dočasná. Často se řeší tato

situace rozchodem. Rodiče se snaží dítěti vytvořit takové podmínky, aby trpělo co nejméně.

Rodiny dysfunkční

Rodina neplní některou ze svých funkcí. Je dlouhodobě a vážně narušena a děti jsou vážně ohroženy. Z důvodu nutnosti musí být osloveny instituce, které rodině radí, jak problémy odstranit. Ve většině případů nejsou schopny pochopit navržená opatření. Rodiny bývají zatížené alkoholismem nebo drogami. Rozchod rodičů způsobuje traumatické následky (Helus, 2015).

Rodiny afunkční

Jedná se o rodiny, které neplní základní funkce. Chod rodiny je tak narušený, že není možné vlastním úsilím ho vyřešit. Dochází ke špatnému zacházení s dítětem, které může vést až k jeho smrti. Je potřeba zásah institucí. Dochází k odebrání dítěte a následného umístění do náhradní péče (Helus, 2015).

1.3 Rozdělení rodin podle struktury

Úplná rodina

Základní společenskou jednotkou je rodina, která je složena z manželského páru a potomků. Manželství rodičů je považováno za důležité a nadějně pro výchovu dětí. Každá rodina je něčím specifická, potýká se s klidným i obtížným obdobím (Langmeier, Krejčířová, 2006). Společnost prosazuje narození dětí v manželství i přes stoupající nárůst počtu narozených dětí mimo něj. Úplná rodina je důležitá a nenahraditelná pro zdravý vývoj dítěte (Langmeier, Krejčířová, 2006). Výchova jedním rodičem je vždy problematická. Matka je pro dítě nenahraditelná hlavně v raných etapách jeho vývoje. Matka u dítěte vyvolává pocit bezpečí, pocit že je milováno. Otec podporuje v dítěti tvořivost, sebedůvěru, pomáhá mu v řešení konfliktních situací (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011).

Přibývá úplných rodin, kde rodiče žijí bez sňatku. Je to z důvodu snadnějšího rozchodu v případě, že vztah nefunguje a nemusí tak docházet k soudnímu řízení. Nesezdané soužití častěji vydrží u mužů a žen s nízkým stupněm vzdělání než u vysokoškolsky vzdělaných (MPSV, 2020, online).

Neúplná rodina

Neúplná rodina je tvořena jen jedním rodičem a jeho dítětem nebo dětmi, druhý rodič chybí. Neúplnost rodiny je z důvodu rozvodů, úmrtí nebo jeden z rodičů je svobodný. Rodina ztratila velké množství funkcí, které je dříve udržovaly po hromadě (Matějček, 2018).

Osamocení rodič se musí starat o celý chod domácnosti sám. Samoživitel/ka se potýká se špatnou ekonomickou situací. Dochází k přetížení rodiče velkým množstvím povinností, může docházet k depresím. Tuto situaci je možné řešit v širší rodině nebo pomocí od úřadů či neziskových organizací (Gjuričová, Kubička, 2009).

V neúplných rodinách se do tíživé ekonomické situace dostávají ženy. Po rozpadu rodiny jeden z rodičů bývá ohrožen ztrátou bydlení. Nejčastěji jeden z rodičů se přestěhuje do nájemní formy bydlení. V případě velké finanční tísně musí bydlet u svých známých, v azylových domech či na ubytovně (MPSV, 2020, online).

Doplňená rodina

Doplňená rodina vzniká po rozvodu či u samoživitelů při hledání nových vztahů. Vznikají nové vztahy, které vzniknou novým manželstvím nebo partnerstvím. Příchod nového člena není vždy jednoduchý, má své vlastní návyky a představy, jak má rodina fungovat. Podle běžného modelu je snazší, když se muž připojuje do rodiny ženy s dětmi než, když žena se přidá do rodiny muže s dětmi (Gjuričová, Kubička, 2009).

Doplňenou rodinou myslíme tedy rodinné společenství, v němž jeden z manželského páru je vlastním biologickým rodičem dítěte, přičemž druhý je tzv. nevlastní (Matějček, 1992).

Nového partnera matky lépe přijímají mladší než starší děti. V případě pohlaví lépe přijímají nevlastního otce dívky než chlapci. Pro dítě je důležité, aby matka byla v novém vztahu spokojená, otčím měl zájem o její děti a vlastní otec dětí měl kladný vztah k novému partnerovi. Dítě po odchodu otce se nesnaží zaplnit prázdnotu jako matka. Dítě není deprivováno, spíše bojuje s vnitřním konfliktem při postoji mezi matkou a vlastním otcem. Děti mají spíše větší strach z nově příchozího partnera, mohou trpět úzkostí, nejistotou a napětím. Děti mají podobné pocity i v opačném případě, kdy si vlastní otec přivede novou partnerku (Matějček, 1992).

1.4 Rodiny ohrožené chudobou

Rodiny, které jsou ohroženy chudobou nemají většinou dostatek finančních prostředků, protože jejich příjmy jsou nízké nebo členové rodiny jsou dlouhodobě nezaměstnaní. Ženy bývají často na rodičovských dovolených, starají se o děti a o domácnost nebo jsou v evidenci úřadů práce. Často se setkáme s matkami samoživitelkami či rodinami starajícími se o postižené dítě nebo o jiného postiženého člena rodiny.

V posledních letech příznivý vývoj ekonomiky sice zlepšil příjmovou situaci rodiny, ale i přesto příjmovou chudobou zůstává ohrožena desetina české populace. V rodinách s dětmi a v neúplných rodinách kleslo riziko chudoby, ale přesto nejsou schopny si vytvářet dostatečné finanční rezervy. Jejich situace je finančně nestabilní a dochází k zadlužování domácností a až tři čtvrtiny dluhů tvoří půjčky na bydlení (MPSV, 2020, online).

Rodinná politika představuje souhrn aktivit, které slouží k podpoře rodiny. Podporuje rodiny, ale na druhé straně se snaží vést rodinu také k samostatnosti. Ministerstvo práce a sociálních věcí vyčleňuje pro podporu rodin prostředky na základě dotačních programů. Program podporuje a zlepšuje rodinné vztahy a snaží se řešit krizové problémy v rodině (MPSV, 2020, online).

Osamocený rodič

Podle zákona o státní sociální podpoře lze definovat osamělého rodiče: *je to rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem.....* (Matoušek, 2010).

Rodičů, kteří jsou osamocení přibývá z důvodu vysoké rozvodovosti nebo snížené sňatečnosti. Osamocený rodič bývá nejčastěji rozvedená žena nebo muž, kteří žijí s nezletilými dětmi nebo svobodná matka žijící sama s dětmi. Častěji bývá osamoceným rodičem žena (Matoušek, 2010).

Podle Kovaříka je to *rodič, který nežije s partnerem – ať už je svobodný, rozvedený, ovdovělý, nebo je to rodič, který sice není formálně rozvedený, ale ve skutečnosti také s partnerem nežije* (Matoušek, 2010).

Finanční zajištění rodiny, výchova či péče o dítě je pro osamocenou matku velice obtížná. Matka se cítí beznadějně a snižuje se její sebedůvěra, protože není schopna zajistit pro

své děti dobré podmínky pro uspokojení jejich základních potřeb. Špatná situace rodiny ovlivňuje rozvoj dětí v mimoškolních aktivitách, nemohou si dovolit dát děti do sportovních, kulturních nebo obdobných kroužků. Materiální problémy vznikají v důsledku nízkého sociálního statusu, ať z důvodu nízkých příjmů, ale i v důsledku většího počtu dětí. Osamocené rodičovství je problémem ať už v podobě psychické, ekonomické a často je přeneseno do další generace (Matoušek, 2010).

Osamocené rodiny potřebují jak finanční podporu ve formě sociálních dávek, tak nefinanční v podobě sociálního poradenství. Rodinám žijícím na hranici životního minima jsou poskytovány dávky státní sociální podpory, hmotné nouze, podpory v nezaměstnanosti, invalidní důchody, příspěvky na péči (Matoušek, 2010).

Osamocení rodič ve většině případů musí zastávat obě rodičovské role. Nemá dostatek finančních prostředků na zaplacení volnočasových aktivit dětí, na vybavení domácnosti a na základní životní potřeby. Osamocení rodiče žádají o sociální dávky a tím řeší svoji nepříznivou situaci.

Nezaměstnaný rodič

Nezaměstnanost je složitý jev. Nezaměstnaností jsou více ohroženy určité skupiny lidí. Častěji postihuje pracovníky s nižším vzděláním a kvalifikací. Tito lidé mají větší problémy nalézt pracovní místo. Do ohrožené skupiny se nejčastěji řadí zdravotně postižení lidé, mladí lidé, absolventi škol bez praxe, lidé s nízkým vzděláním, ženy, romská etnika a lidé ve věku před odchodem do důchodu (Duková, Duka, Kohoutová, 2013).

Skupiny ohrožené zvýšenou mírou nezaměstnanosti podle Mareše:

- uchazeči o zaměstnání, evidovaní na úřadu práce,
- občané starší 50 let,
- občané nezaměstnaní v souvislosti se změnami na trhu práce,
- občané se zdravotním postižením,
- mladiství, kteří již nestudují,
- čerství absolventi středních a vysokých škol,

- těhotné ženy, občané pečující o dítě do 15 let nebo o zdravotně postiženého člena domácnosti (Duková, Duka, Kohoutová, 2013).

Zdravotně postižení občané mají možnost pracovat v chráněných dílnách, ale těchto míst je poměrně málo. Najít si zaměstnání je pro ně mnohem složitější než u zdravých občanů. Dlouhodobá nezaměstnanost způsobuje psychické, zdravotní i ekonomické potíže. Absolventi škol nemají dostatečnou či žádnou praxi pro uplatnění se ve vystudovaném oboru (Matoušek, 2010).

Důležité je rozlišit nezaměstnanost krátkodobou a dlouhodobou. Přesné časové hranice mezi nimi je obtížné určit. Za dlouhodobou se považuje nezaměstnanost trvající více než 6 měsíců. Někteří autoři stanovují trvání dlouhodobé nezaměstnanosti minimálně na jeden rok (Matoušek, 2010).

Životní úroveň při ztrátě příjmu či žití z podpory v nezaměstnanosti, může vést k hrozbě chudoby či sociálnímu vyloučení. Dlouhodobá nezaměstnanost může vést k narušení fyzického zdraví a nezaměstnaný je ohrožen stresem a napětím. Často vede k narušení partnerských vztahů, k rozvodovosti. Dochází k narušení denního režimu a mnohdy k nudě, která vede k alkoholismu, kriminalitě či k užívání omamných látek (Duková, Duka, Kohoutová, 2013).

Rodina s nemocným či postiženým členem rodiny

Další z možností, kdy se osoba může dostat do tíživé finanční situace, je onemocnění ať krátkodobé či dlouhodobé. Osobě, která je v pracovním procesu, je vystavena dočasná pracovní neschopnost. Po dobu pracovní neschopnosti jsou vypláceny nemocenské dávky, které jsou v nižší částce, než je jeho běžný příjem a na základě nižší finanční částky se dostanou do stavu nouze. O dávky hmotné nouze si mohou žádat také osoby, které nejsou v pracovní neschopnosti, ale jejich zdravotní stav této skutečnosti odpovídá. V případě dlouhodobého onemocnění, které trvá déle než jeden rok, je možné si požádat o přiznání invalidního důchodu.

Přiznání invalidního důchodu předchází posouzení dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu. *V rámci důchodového pojištění se za dlouhodobý nepříznivý zdravotní stav (DNZS) považuje zdravotní stav, který omezuje tělesné, smyslové nebo duševní*

schopnosti pojištěnce významné pro jeho pracovní schopnost, pokud tento zdravotní stav trvá déle než 1 rok (Arnoldová, 2012).

Zdravotně postižená osoba, která má přiznaný invalidní důchod, nemusí mít nárok na výplatu dávky, z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění. Další možnost nastane v případě, že osoba má po přiznání invalidity nárok na výplatu dávky, ale tato dávka je tak nízká, že nepokryje její základní životní podmínky. V obou případech si může invalidní důchodce požádat o dávky hmotné nouze. U přiznané invalidity I. a II. stupně je zapotřebí se zaevidovat jako uchazeč o zaměstnání a tím splnit podmínku zákona o pomoci v hmotné nouzi (Arnoldová, 2015).

Zdravotně postiženými osobami mohou být i malé děti. Narození postiženého dítěte je pro rodiče vždy náročné. Postižené dítě do určité míry mění styl jejich dosavadního života. Potřebuje více pozornosti a péče kvůli svým zvláštním potřebám. Mění se i materiální podmínky rodiny, protože jeden z rodičů kvůli péči o dítě přichází o svůj příjem. Do určité míry příjem nahrazuje přiznaný příspěvek na péči, ale nebývá dostatečně vysoký. Na určité zdravotní pomůcky přispívají zdravotní pojišťovny nebo je nehradí vůbec (Matoušek, 2014).

Rodič, který se stará o postižené dítě má časté deprese, a to z důvodu ztráty zaměstnání a finančních prostředků. Nepřetržitá péče způsobuje stavy únavy, změny nálad a rezignaci. Pečující osoba se upíná na postižené dítě a nemá čas na ostatní členy rodiny a tím dochází k hádkám a rozpadu manželství. Většinou od rodiny odchází otec a matka na výchovu zůstává sama. V těchto případech rodič může požádat o sociální dávky (Matoušek, 2014).

Úplné rodiny s dětmi mají více finančních prostředků než neúplné rodiny. Za rok 2017 byl peněžní příjem samoživitelů oproti příjmu úplných rodin na 83 %. Samoživitelé oproti úplným rodinám se ocitají bez příjmu nebo s minimálním příjmem mnohem častěji a častěji proto pobírají sociální dávky. Chudobou jsou nejvíce ohroženy samoživitelé, rodiny se třemi a více dětmi a jednotlivci v seniorském věku. Velkým problémem je tzv. chudoba pracujících, kde pravidelný příjem je tak nízký, že nestačí na pokrytí životních potřeb rodiny. Nižší příjmy ve větší míře mají zaměstnanci s nižším vzděláním (MPSV, 2020, online).

2. CHUDOBA A JEJÍ PŘÍČINY

S problematikou chudoby se lidstvo setkává již od počátku jeho existence. Řešení chudoby je jedním z úkolů vyspělých zemí. Při řešení problému se musí respektovat určité normy. Je potřeba respektovat lidská práva a lidskou důstojnost. Následky chudoby se v moderních státech řeší pomocí systému různých dávek, podpor i služeb, které jsou financovány prostřednictvím státu a formou dobrovolnictví. Na druhou stranu je potřeba zvažovat makroekonomické souvislosti chudoby. V některých případech bohužel dochází k sociálnímu parazitismu, což znamená, že určití lidé žijí pouze ze státních podpor a z práce druhých lidí, kteří jsou zodpovědnými občany (Krebs, 2015).

2.1 Chudoba

Chudobu nelze jednoznačně definovat, má mnoho významů. Existuje mnoho koncepcí chudoby. Chudoba je vnímána jinak přímo chudými, než jak je vnímána společností. Společnost musí být schopna rozlišit chudé občany od nechudých a vědět, jak chudí žijí a podle toho volit řešení problému. Chudoba je spojována s hmotnou nouzí, deprivací či se sociálním vyloučením daných skupin (Krebs, 2015).

Obecně lze říci, že chudoba je stav, který je důsledkem nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti, k jejím materiálním zdrojům, kdy životní podmínky a uspokojení základních potřeb nejsou v potřebné míře zabezpečeny dostatečnými zdroji (příjmy, statky) a kdy tyto příjmy nelze z nějakých objektivních příčin zvýšit (stáří, invalidita, péče o dítě aj.) a kdy občan nedisponuje ani jinými zdroji či majetkem, který by mu umožnil získat prostředky ve výši, která je společností uznána jako minimální (Krebs, 2015).

Chudoba je spojena s deprivacemi sociálními, pracovními, bytovými, zdravotními aj.. Být deprivován z důvodu špatného zdravotního stavu a zároveň nemít dostatek finančního zabezpečení, neznamena že musí být člověk chudý. Jde totiž o odlišné deprivace (Krebs, 2015).

Chudoba je také definována jako: *Stav, kde člověk není s to opatřit si vlastními prostředky čili silami potřebné výživy nebo jako nedostatek jmění, nedostatek něčeho. Podle ekonomů: chudoba je stav nouze (materiální deprivace), tzn. že, lidé nemají dostatek prostředků k zajištění své existence v dané společnosti (Tomeš, 2010).*

Slovník sociální práce tvrdí, že obecně přijímaná koncepce chudoby neexistuje. *Kritéria chudoby jsou závislá na tradici a na aktuální koncepci sociální spravedlnosti. Komplexnější, novější měřítka představují dohodnuté standardy minimálních potřeb, např. minimální spotřební koš zahrnující statky a služby zajišťující důstojné přežití* (Matoušek, 2008).

Koncepty chudoby

A. Subjektivní koncepty chudoby

Domácnost či jedinec hodnotí svoji vlastní životní situaci na základě subjektivního pocitu, zda je chudý či nikoli. U každého člověka závisí chudoba na různých okolnostech, jak ji prožívá, vnímá. Pocit chudoby jedince či domácnosti závisí na porovnávání toho, co má, s tím, co by chtěl dokázat nebo skutečně potřebuje. Podle výpovědí o chudobě není tento koncept přesný. Někdo se může cítit chudý, aniž chudý je a naopak. Subjektivní koncept se nepoužívá ke stanovení oficiální hranice chudoby, má pouze doplňkový význam. Významný je pro hlubší analýzu příjmové a majetkové situace a životního standardu rodin (Krebs, 2015).

B. Objektivní koncepty chudoby

Objektivní koncepty vymezují chudobu pomocí faktorů, které nejsou závislé na pocitu těch, kteří jsou chudí. Tato chudoba je stanovena určitou autoritou jako je stát. Tyto koncepty na základě určitých kritérií umožňují vládám oddělit chudé od nechudých pomocí dělicí čáry v příjmové distribuci obyvatelstva (Krebs, 2015).

Objektivní chudobu dále dělíme:

1. Absolutní chudoba – můžeme charakterizovat jako stav, kdy nedostatečné množství finančních prostředků neumožňuje uspokojovat základní životní potřeby jako je jídlo, oděv, bydlení a může tím docházet k ohrožení existence člověka.

2. Relativní chudoba – charakterizuje stav, kdy rodina nebo sociální skupina uspokojuje potřeby na nižší úrovni, než je průměrná úroveň dané společnosti (Halásková, 2003).

Nástroje sloužící k měření chudoby

Chudoba se nejčastěji sleduje pomocí dvou nástrojů:

1. pomocí spotřeby – měření je při této metodě založeno na spotřebě statků a služeb (např. pojistné). Dochází k měření chudoby přímo transformací příjmu do spotřeby.

2. pomocí příjmů – rozhodující je výše příjmů. Nedostatek příjmů vede samozřejmě k nedostatečné spotřebě, a naopak vyšší příjmy k vyšší spotřebě. Pomocí příjmů měříme chudobu nepřímo (Krebs, 2015).

2.2 Nejčastější příčiny chudoby

V chudobě žijí nebo jsou jí ohroženy více určité skupiny obyvatelstva. Nejčastěji jsou to nekvalifikovaní pracovníci, děti, členové neúplných rodin, lidé dlouhodobě nezaměstnaní, nemocní či nezpůsobilí k práci.

Chudoba vzniká ze tří důvodů:

A) z nízkých výdělků plynoucích ze zaměstnání

Nízké výdělků mohou mít různé důvody. Jednou z příčin je nedostatečné vzdělání a kvalifikace. Důležité jsou rovné šance v přístupu ke vzdělání, a to i z hlediska vzniku chudoby. Dále jsou nízké výdělků spojovány i s rozdíly ve schopnostech, nadání, v inteligenci, pracovitosti, v osobních ambicích a povahových rysech. Nezpůsobilost k práci z důvodu nemoci či různého handicapu je další z příčin, která z důvodu nízké produktivity a následného nízkého příjmu vede k možné chudobě (Krebs, 2015).

B) z nedostatku zaměstnání (z nezaměstnanosti)

Dlouhodobá nezaměstnanost vede k poklesu příjmu a může vést k chudobě. Nezaměstnanost je v dnešní době mnohem větším problémem než dříve, dotýká se mnohem více profesí. Řešením je vyplácení podpory v nezaměstnanosti, pokud nezaměstnanému náleží. Opakovaná nezaměstnanost a nízké příjmy mohou mít za následek nízké starobní důchody, invalidní důchody aj. (Krebs, 2015).

C) z rozdílu ve vlastněném bohatství

Rozdíly ve vlastněném bohatství způsobují i rozdíly v důchodech. Bohatým jejich majetek přináší vysoké důchody. Chudým, kteří nevlastní bohatství ani majetek, nenese žádný důchod a nedochází proto k uspokojení základních životních potřeb po dobu trvání chudoby (Krebs, 2015).

Základní faktory, které ovlivňují chudobu, jsou výše příjmů, které souvisí se zaměstnáním a nezaměstnaností, počet odpracovaných hodin, počet a věk dětí, počet členů rodiny, úplnost rodiny a zdravotní stav. U rodin s třemi a více dětmi je větší riziko chudoby než u rodin s jedním dítětem. Významným faktorem ovlivňujícím chudobu je úroveň vzdělání rodiny. V domácnostech s nízkou úrovní vzdělání je šestkrát vyšší riziko chudoby než v domácnostech s vysokým vzděláním. U neúplných domácností je riziko chudoby až třikrát vyšší než u úplných domácností (Sirovátka, Šimíková, Jahoda a kol., 2015).

Dopad chudoby na děti

Riziko chudoby dětí se zvyšuje s počtem dětí v rodině. Skoro čtvrtina rodin, které mají tři a více dětí, je pod hranicí chudoby. Více než třetinové riziko chudoby je u dětí s jedním rodičem. Dalším faktorem, se kterým je chudoba spojena je vzdělání rodičů. V České republice jsou tři čtvrtiny dětí s rodiči, kteří mají nízké vzdělání a jsou ohroženy chudobou. Tyto děti jsou ohroženy nejen špatným tělesným a duševním vývojem, ale také z hlediska zařazení do společnosti (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Rodiče dětí s nízkým socioekonomickým statusem se natolik stresují svým každodenním životem, že to má vliv na jejich duševní i zdravotní stav. Ve většině případů se to odráží ve zhoršené péči o děti. Dospělý s dětmi málo komunikuje, nechválí je za jejich úspěchy a schopnosti. Dospívající děti mívají problémy s depresemi, psychickými problémy a se společensky nežádoucím chováním. Děti z chudých rodin dosahují horších výsledků ve škole (Matoušek, Pazlarová, 2014).

2.3 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení je proces, kdy jsou chudí vytlačeni na okraj společnosti a nemohou vzhledem k chudobě, nedostatečnému přístupu k příležitostem celoživotního vzdělávání nebo vzhledem k diskriminaci plně participovat na životě této společnosti. To se dále vzdaluje od možnosti zaměstnání, příjmu, vzdělání stejně jako od sociálních aktivit a sítí. Nemají téměř žádný přístup k rozhodovacím procesům a často se cítí bezmocní a neschopní ovlivnit tyto rozhodovací procesy, které ovlivňují jejich každodenní život (Arnoldová, 2015).

Sociální vyloučení zpravidla vzniká na základě špatného bydlení s nepřiměřeným vybavením, nedostatečným vzděláváním, neuspokojivým zdravotním stavem, ztrátou

sociálních kontaktů. Hlavními příčinami vzniku vyloučení je dlouhodobá nezaměstnanost, která je podmíněna špatným uplatněním na trhu práce (Matoušek, 2010). Dále jsou ohroženy sociálním vyloučením osoby, které jsou zdravotně znevýhodněné z důvodu omezených možností ekonomických aktivit, mládež bez získané pracovní praxe a samoživitelky s malými dětmi. Všechny tyto skupiny jsou znevýhodněny při hledání zaměstnání a jsou vytlačovány na okraj života společnosti (Arnoldová, 2015).

Velká rizika chudoby a sociálního vyloučení jsou podmíněna pozicí na trhu práce, v případě nezaměstnaných domácností jde o 56 %, v případě osob z domácností s nízkým vzděláním jde o 53 %, u osob s nízkou pracovní intenzitou je to 85 %. Riziko se zvětšuje, pokud osoby jsou dlouhodobě nezaměstnané a nesnaží se aktivně hledat práci. Jelikož osoby často nemají nárok na výplatu dávky v nezaměstnanosti, musejí si žádat o dávky hmotné nouze a stávají se na nich závislími (Sirovátka, Šimíková, Jahoda a kol., 2015).

3. SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

System sociálního zabezpečení pomáhá lidem v různých nepříznivých životních situacích způsobených např. nemocí, invaliditou, mateřstvím, stářím, ztrátou zaměstnání, nízkými příjmy. System sociálního zabezpečení lze rozdělit do tří subsystémů (pilířů):

A) Prvním a nejdůležitějším pilířem je sociální pojištění. Sociální pojištění je finanční systém, který občana připravuje na řešení sociálních událostí, které mohou nastat. Jde o úraz, nemoc, těhotenství, mateřství, invaliditu, stáří, smrt živitele či manžela. V České republice se setkáme se dvěma typy pojistného, a to za prvé se sociálním zabezpečením a příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti a za druhé na zdravotní pojištění (Štangová, Lang a kolektiv, 2018).

B) Druhý pilíř je státní sociální podpora, která patří do nepojistného subsystému. Státní sociální podpora je systém dávek, které jsou určeny hlavně rodinám s nezaopatřenými dětmi. Jedná se o přídavek na děti, příspěvek na bydlení, porodné, rodičovský příspěvek, pohřebné. Žadatelem nemusí být pojištěnec (Štangová, Lang a kolektiv, 2018).

C) Třetí pilíř, sociální pomoc, se rozděluje na tři subsystémy – dávky hmotné nouze, sociální služby, pomoc osobám se zdravotním postižením. Dávky hmotné nouze jsou určeny osobám, které nemají dostatek finančních prostředků na zabezpečení základních potřeb. Sociální služby jsou určeny osobám v nepříznivé sociální situaci, kteří potřebují pomoc jiné osoby, jedná se o příspěvek na péči. Tato pomoc osobám se zdravotním postižením slouží ke zmírnění sociálních důsledků jejich zdravotního postižení (Štangová, Lang a kolektiv, 2018).

Dávky sociálního zabezpečení poskytují rodinám sociální oporu. Sociální opora znamená pomoc, která je poskytována druhými lidmi člověku, který se ocitne v nelehké životní situaci. Jedná se o sociální a ekonomickou pomoc státu či pomoc od členů rodiny, kamarádů, spolupracovníků (Křivohlavý, 2001).

Dle Krebse vyplývá nezbytnost účasti státu v sociální politice především z okolností:

A) Pro většinu obyvatel je existenční základnou jejich pracovní příjem. Tento příjem může být ohrožen pracovní neschopností trvalou či dočasnou. V takové situaci nastupuje

stát, který vytváří podmínky, které umožňují lidem zabezpečit si přijatelný životní standard v případě ztráty pracovních příjmů.

B) Někteří lidé, kteří jsou např. duševně nebo tělesně postižení, si nejsou schopni zajistit pracovními příjmy. Zde se snaží občanům opět pomoci stát a garantovat jim přijatelné životní podmínky.

C) Stát má zájem omezovat či odstraňovat nežádoucí nerovnosti ve společnosti. Nese odpovědnost za vytváření předpokladů pro prospěch společnosti a přijímá opatření např. ve zdravotní péči, v rozvoji vzdělání apod. (Krebs, 2015).

4. HMOTNÁ NOUZE

Zákon o pomoci v hmotné nouzi ani jiný právní předpis není schopen přesně definovat pojem hmotná nouze. Hmotnou nouzi je možné definovat jako specifickou sociální situaci osoby, která nemá dostatek financí a jiných prostředků sloužících k uspokojení základních životních potřeb (Beck a Grunerová a Pavelková, 2018).

Účelem systému pomoci v hmotné nouzi je pomoc lidem s malými příjmy a tyto příjmy navýšit nad hranici hmotné nouze a tím zabránit sociálnímu vyloučení. Dle zákona o pomoci v hmotné nouzi má každý člověk právo na sociální poradenství, které předchází či řeší hmotnou nouzi (Štangová, Lang a kol., 2018).

Životní a existenční minimum upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Tento zákon stanoví životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenční minimum jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití (Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu).

Podle M. Večeři se rozlišuje životní minimum na dvě hladiny:

1. Existenční minimum – je souhrn potřeb, které je potřeba uspokojit, jinak by došlo k ohrožení života a zdraví člověka. Dle ekonomických možností státu se navrhuje, aby existenční minimum tvořila přibližně polovina celkového průměrného čistého příjmu na osobu.

2. Životní minimum – představuje dolní hranici životního standardu, kdy dochází k uspokojení všech životních potřeb na minimální společensky přijatelné úrovni. Ve vyspělých státech se za sociální minimum považují přibližně dvě třetiny celkového průměrného příjmu na osobu (Arnoldová, 2012).

Výše životního a existenčního minima:

Jednotlivec	3 860,- Kč
První nejstarší osoba v domácnosti	3 550,- Kč

Druhá a další osoba v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	3 200,- Kč
Dítě do 6 let	1 970,- Kč
Dítě od 6 let do 15 let	2 420,- Kč
Dítě od 15 let do 26 let (nezaopatřené)	2 770,- Kč
Částka existenčního minima	2 490,- Kč

4.1 Právní úpravy

Hmotná nouze je řešena v ČR prostřednictvím následujících právních předpisů:

Ústavní a zákonné předpisy

- *Ústava, Listina základních práv a svobod (čl. 30 odst. 2, čl. 32 odst. 5)*
- *zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi (dále jen ZPHN)*
- *zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu*

Prováděcí předpisy

- *vyhláška č. 389/201 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi*

Předpisy související

- *zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (Štangová, Lang a kol., 2018).*

4.2 Osoba v hmotné nouzi

Osoba v hmotné nouzi je definována v § 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Základní podmínkou nároku pro dávky hmotné nouze je, aby osoba i osoby s ní společně posuzované byly uznány osobami v hmotné nouzi. Osoba se nachází v hmotné nouzi, pokud její příjmy a majetek nedostačují k zabezpečení základních životních potřeb (Štangová, Lang a kol., 2018).

Příjem osoby (společně posuzovaných osob) po odečtení přiměřených nákladů na bydlení je nižší než částka živobytí a nemůže si ho zvýšit kvůli zdravotnímu stavu, věku či z jiných důvodů a hrozí jim vážné ohrožení. Kromě příjmu musí osoba být

v pracovním či podobném vztahu v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně, musí být v evidenci jako uchazeč o zaměstnání či vykonávat samostatně výdělečnou činnost (Šabatová, Blecha, Černá, 2017).

Podle zákona o hmotné nouzi se dále za osobu v hmotné nouzi považuje osoba, která se nachází ve vážné mimořádné události (např. povodeň), nemá na zaplacení jednorázového výdaje (např. ztráta dokladů) či nákladů spojených se vzděláním či zájmovou činností nezaopatřeného dítěte (např. kroužek), nemůže si zakoupit či opravit předmět dlouhodobé potřeby (např. pračka) nebo jí hrozí sociální vyloučení (např. propuštění z vazby). V zákona o pomoci v hmotné nouzi v § 3 jsou vymezeny osoby, které se v hmotné nouzi nenacházejí a výjimky, které v hmotné nouzi jsou i když nesplňují podmínky § 2 (zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi).

4.3 Společně posuzované osoby a okruh oprávněných osob

Společně posuzované osoby

Osoba může být pro účely nároku a výše dávek posuzována samostatně nebo s dalšími osobami. Jestliže je osoba posuzována s dalšími osobami, tvoří tzv. okruh společně posuzovaných osob a nárok a výši dávek ovlivňují všechny tyto osoby svými příjmy, majetkem apod. Tento okruh společně posuzovaných osob podle zákona o životním a existenčním minimu (zákon č. 110/2006 o životním e existenčním minimu).

Společně se pro účely tohoto zákona, není-li dále stanoveno jinak, posuzují

a) rodiče a nezletilé nezaopatřené děti,

b) manželé nebo partneři podle zvláštního právního předpisu; za partnera se pro účely tohoto zákona považuje také partner, se kterým občan členského státu Evropské unie uzavřel registrované partnerství

c) rodiče a

1. nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené,

2. zletilé děti

d) jiné osoby, které společně užívají byt, s výjimkou osob, které prokáží, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby (zákon č. 110/2006 o životním a existenčním minimu).

Okruh oprávněných osob:

Okruh oprávněných osob pro dávky příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení je konkretizován v § 5 odst. 1 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Pro mimořádnou okamžitou pomoc je vymezen zvláštní okruh oprávněných osob v § 5 odst. 2, 3, 4 a 5 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Pro dávky příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení je základní podmínkou trvalé bydliště na území České republiky, osoba, které byl udělen azyl nebo doplňková ochrana, cizinec bez trvalého pobytu, kterému práva zaručuje mezinárodní smlouva, občané členských států Evropské unie a jejich rodinný příslušník, rezident Evropského společenství. U mimořádné okamžité pomoci je okruh oprávněných osob stejný jako u opakujících dávek, pouze s výjimkou u nezbytného jednorázového výdaje, vážné újmy na zdraví nebo ohrožení sociálním vyloučením (Beck, Grunerová, Pavelková, 2018).

4.4 Příjem a možnosti zvýšení příjmu

Příjem

Dávky pomoci v hmotné nouzi zohledňují příjmy, které jsou uvedeny v § 9 odst. 1 zákona o pomoci v hmotné nouzi s odkazem na další ustanovení v § 7 a 8 zákona o životním a existenčním minimu. Příjmy ze závislé činnosti, které jsou uzavřeny na základě pracovní smlouvy nebo dohod o provedení práce a pracovní činnosti, započítává orgán pomoci v hmotné nouzi ve výši 70 %, z důvodu motivace k výkonu práce. V případě osob samostatně výdělečně činných, orgán pomoci v hmotné nouzi započte *určitý minimální fiktivní příjem vždy, a to i tehdy, jestliže tato osoba sice nemá příjem, ale výkon hlavní samostatné výdělečné činnosti nepřerušila*. Příjmy z náhrady mzdy při dočasné pracovní neschopnosti, z dávek nemocenského pojištění, z podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci a z dávek důchodového pojištění se započítává 80 %. V plné výši se započítávají ostatní příjmy uvedené v § 7 zákona o životním a existenčním minimu např. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě nebo výživné (zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi).

Možnosti zvýšení příjmu

Za snahu zvýšit si příjem vlastní prací se považuje aktivní plnění povinností uchazeče o zaměstnání, to znamená součinnost při hledání zaměstnání, využívání

služeb agentur práce, inzerce či přímé kontaktování zaměstnavatelů. Dále se za snahu považuje vykonávání veřejně prospěšných prací nebo krátkodobé zaměstnání zprostředkované Úřadem práce, a to v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně. (Beck a Grunerová a Pavelková, 2018).

Zvýšením příjmu prodejem nebo jiným využitím majetku se rozumí prodej nebo jiné využití majetku, který nepatří mezi věci, jejichž prodej nebo jejich jiné využití se podle tohoto zákona nevyžaduje, nebo které podle zvláštních právních předpisů nepodléhají výkonu rozhodnutí (zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi).

Po klientovi není požadován prodej nemovitosti, kterou využívá k vlastnímu bydlení či obvyklé vybavení domácnosti nebo zdravotní pomůcky, které potřebuje vzhledem ke svému zdravotnímu stavu. Prodej se požaduje v případě, že klient vlastní pole, zahradu nebo jiné nemovitosti. V případě, že klient či společně posuzovaná osoba vlastní osobní automobil, nepožaduje se prodej v případě, že je využíván k dopravě dětí do školy, do zaměstnání či k lékaři a nemá možnost jiného způsobu dopravování. (Beck a Grunerová a Pavelková, 2018).

Řádným uplatněním nároků a pohledávek se rozumí uplatnění nároku na dávky nemocenského (např. peněžitá pomoc v mateřství) a důchodového pojištění (např. invalidní a starobní důchod), podporu v nezaměstnanosti či rekvalifikaci, náklady neprovdané matce a dávky státní sociální podpory (např. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě), výživné nezaopatřeného dítěte (Beck a Grunerová a Pavelková, 2018).

System státní sociální podpory

Tento systém upravuje zákon č. 117/1995 sb., o státní sociální podpoře. Jde o systém státních dávek, které jsou určeny převážně rodinám s nezaopatřenými dětmi. Za neopatřené dítě se považuje dítě, které nemá ukončenou povinnou školní docházku, ale nejdéle do 26 let podle § 11 tohoto zákona (Štangová, Lang a kolektiv, 2018).

U dávek státní sociální podpory se nepřihlíží k majetkovým poměrům. Příjem je posuzován jenom u přídavku na dítě, příspěvku na bydlení a porodného. U

rodičovského příspěvku a pohřebného se k příjmu nepřihlíží (MPSV, 2020, online).

4.5 Dávky hmotné nouze

4.5.1 Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je základní dávkou hmotné nouze, která se používá k zajištění základních životních potřeb. Je to dávka opakující a nároková (obligatorní). Dávka pomáhá k pokrytí potřeb finančních prostředků na stravu, ošacení, obuv, základních hygienických potřeb (Beck, Grunerová, Pavelková, 2018).

Na příspěvek na živobytí má osoba nárok, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

Každá osoba má stanovenou částku živobytí podle zákona o životním a existenčním minimu. Částka živobytí je ovlivněna mírou snahy zvýšit si příjem vlastním přičiněním, dietním stravováním či vykonáváním veřejné služby. Částky živobytí všech společně posuzovaných osob se sčítají (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

Za přiměřené náklady na bydlení se pro účely tohoto zákona považují odůvodněné náklady na bydlení, nejvýše však do výše 30 %, a v hlavním městě Praze do výše 35 % příjmu osoby nebo společně posuzovaných osob (zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi).

Nárok na příspěvek na živobytí vzniká dnem, ve kterém došlo ke splnění stanovených podmínek. Náleží osobě od prvního dne kalendářního měsíce, ve kterém došlo k podání žádosti. Nárok na výplatu dávky má pouze jedna osoba ze společně posuzovaných osob. Nejčastěji je to žadatel o dávku (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

Dávka je vyplácena opakovaně v každém kalendářním měsíci, ve kterém má osoba či společně posuzované osoby nárok. Existují dvě formy výplaty dávky, a to v peněžní a věcné formě. Ve věcné formě (v poukázkách) se vyplácí v případě, že příjemce dávky není schopen s penězi správně hospodařit a nevyužije je ke správnému účelu. Je možné vyplatit dávku v kombinované formě (Beck, Grunerová, Pavelková, 2018).

4.5.2 Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení je druhou základní dávkou hmotné nouze. Tato dávka slouží k řešení při problémech s pokrytím nákladů na bydlení. Doplatek na bydlení není jedinou dávkou, která je zaměřena v sociálním systému na oblast bydlení. Hlavní dávkou je příspěvek na bydlení, který vyplácí státní sociální podpora a doplatek na bydlení se přiznává tam, kde příspěvek na bydlení není dostačující (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

Podmínkou nároku na doplatek na bydlení je získání nároku na příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení lze přiznat s přihlédnutím k jejím celkovým sociálním a majetkovým poměrům také osobě, které příspěvek na živobytí nebyl přiznán z důvodu, že příjem osoby a společně posuzovaných osob přesáhl částku živobytí osoby a společně posuzovaných osob, ale nepřesáhl 1,3násobek částky živobytí osoby a společně posuzovaných osob (zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi).

Příspěvek na bydlení je možné poskytnout pouze do standardní formy bydlení, tj. do vlastnické, družstevní nebo nájemní formy bydlení. Standardní formou bydlení je bydlení v bytě (Šabatová, Blecha, Černá, 2017).

Doplatek na bydlení se poskytuje do nestandardní formy bydlení, ale i do standardní formy bydlení (byt).

Bytem se pro účely tohoto zákona rozumí jako soubor místností nebo samostatná obytná místnost, které svým stavebně technickým uspořádáním a vybavením splňují požadavky na trvalé bydlení a jsou k tomu účelu užívání určeny podle stavebního zákona nebo je zkolaudovaný jako byt (Beck, Grunerová, Pavelková, 2018).

Jelikož systém pomoci v hmotné nouzi je poslední možností na záchranu bydlení, poskytuje se i osobám, které na primární dávku nemají nárok a bydlí v nestandardní formě bydlení (Šabatová, Blecha, Černá, 2017). Nestandardní formou bydlení je část bytu, jiný než obytný prostor, ubytovací zařízení, noclehárna, rekreační objekt a zařízení sociálních služeb. U rekreačního a jiného, než obytného prostoru se zkoumají standardy kvality bydlení (Šabatová, Blecha, Černá, 2017). Jiný, než obytný prostor musí splňovat standardy kvality bydlení. Jedná

se o prostor, ke kterému je uzavřena smlouva nebo slouží k bydlení na základě jiného právního titulu (Beck, Grunerová, Pavelková, 2018).

Dávka je vyplácena pouze v peněžní formě. Je určena na úhradu nákladů, které jsou spojeny s bydlením. Dávku je možné vyplácet i pronajímateli bytu či poskytovateli služeb energie (Beck, Grunerová, Pavelková, 2018).

4.5.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Posledním typem dávky v systému pomoci v hmotné nouzi je mimořádná okamžitá pomoc. Jedná se o dávku jednorázovou, nenárokovou a subsidiární. Jednorázovost znamená, že je poskytnuta vždy jen jednou na základě jedné žádosti. Osoba si může o dávku žádat opakovaně v rámci jednoho měsíce. Každý typ dávek má stanovenou maximální částku, kterou je možné čerpat. Nenárokovost dávky dává úřadu práce možnost správních úvahy při vyhodnocení nároku. Subsidiární charakter znamená, že má být poskytnuta pouze v případě, že není možné nepříznivou situaci řešit jiným způsobem. Mimořádná okamžitá pomoc je vymezena v šesti různých situacích (Šabatová, Blecha, Černá, 2017).

Hrozba vážné újmy na zdraví

Osoba, které hrozí vážná újma na zdraví se považuje za osobu v hmotné nouzi, a to i v případě, že nesplňuje podmínky pro příspěvek na živobytí. U tohoto typu se přihlíží pouze k příjmu a majetkovým poměrům osoby, která je žadatelem dávky. Poskytuje se i osobě, která má bydliště a nemá legální pobyt na území České republiky. Výše dávky se poskytuje do výše existenčního minima, a pokud se jedná o nezaopatřené dítě do výše jeho životního minima (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

Vážná mimořádná událost

Mimořádná událost je určena osobě, kterou postihla nepříjemná událost a její majetkové a sociální poměry jí neumožňují tuto situaci zvládnout vlastními silami. Vážnou událostí se rozumí živelní pohroma (povodeň, vichřice, zemětřesení), ekologická nebo průmyslová havárie. Dávka je vyplácena pouze jedné z osob společně posuzovaných. Výše dávky je stanovena až do patnáctinásobku částky životního minima jednotlivce (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

Jednorázový výdaj

Jednorázový výdaj je určen na úhradu výdaje, který je spojen se zaplacením správního poplatku při ztrátě osobních dokladů, při vystavení kopie rodného listu, na prohlídku od lékaře při nástupu do zaměstnání, na úhradu jízdného, pokud osoba ztratí finanční prostředky. Dále je možné poskytnout jednorázový výdaj na zaplacení jistoty při změně bydlení. Majetkové a sociální poměry se zkoumají pouze u žadatele o dávku. Výše dávky se poskytuje maximálně do výše jednorázového výdaje (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

Náklady spojené s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby

Tento typ mimořádné okamžité pomoci slouží k pořízení, opravě nebo náhradě předmětu, který slouží k dlouhodobé potřebě. Nárok na dávku je posuzován individuálně podle konkrétního případu. Při vyhodnocení se přihlíží k majetku a příjmu všech společně posuzovaných osob. U opravy se musí stanovit, zda je předmět opravitelný a bude plnit dále svoji funkci nebo je zapotřebí zakoupení nového předmětu (Šabatová, Blecha, Černá, 2017).

Nejčastější předměty dlouhodobé potřeby, o které se žádá je pračka, lednice, postele, dětský nábytek. Výše dávky nesmí v kalendářním roce překročit desetinásobek životního minima jednotlivce (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

Náklady související se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí

Tento typ mimořádné okamžité pomoci je určen pro nezaopatřené děti. Dávka slouží k podpoře vývoje dítěte, k zajištění jeho vzdělávání a napomáhá k začlenění do dětského kolektivu. Používá se k úhradě zájmových činností z důvodu smysluplného využití volného času a tím předcházet sociálně-patologickým jevům. Hradí náklady např. na lyžařský výcvik, plavecký výcvik, školu v přírodě, které probíhají v rámci školní výuky (Šabatová, Blecha, Černá, 2017).

Tuto mimořádnou okamžitou pomoc je možné poskytnout výhradně pro děti. A je rozdělena na tři druhy výdajů:

1. na vzdělávání nezaopatřených dětí

- např. na učebnice, učební pomůcky, tělesný úbor, přezůvky do školy, pracovní pomůcky pro učně, školní aktovky a batohy, školu v přírodě, lyžařský výcvik, úhradu školkovného

2. na zájmovou činnost nezaopatřených dětí

- tyto výdaje jsou určeny na mimoškolní aktivity dětí jako jsou např. letní tábory, zájmové kroužky, hudební nástroje

3. na činnosti související se sociálně-právní ochranou dětí

- tyto výdaje jsou určeny pro rodiče, kteří navštěvují děti v zařízeních pro ústavní nebo ochrannou výchovu nebo naopak, když děti jsou propuštěny na návštěvu k rodičům (Šabatová, Blecha, Černá, 2017).

Úřad práce spolupracuje se školskými zařízeními a zjišťuje, zda nemají zřízeny fondy pro sociálně slabší občany a nejsou schopny zájmovou činnost aspoň zčásti uhradit. Pro uvedenou situaci je mimořádná okamžitá pomoc posuzována v rámci okruhu společně posuzovaných osob. Výše dávky se stanoví do výše desetinásobku životního minima jednotlivce (MPSV, 2017, online).

Sociální vyloučení

Poskytuje se osobě, které hrozí bez této pomoci sociální vyloučení vzhledem k jejím příjmům a majetku. Je určena např. osobě propuštěné z výkonu trestu, ze školského zařízení nebo z léčebny či zdravotnického zařízení. Dávku je možné poskytnout i v případě, že je požádáno i o opakující se dávky, a to, pokud nemohou být přiznány v krátké době. U této mimořádné okamžité pomoci se nezkoumá okruh společně posuzovaných osob. Výše dávky se stanoví jednorázově až do výše 1 000 Kč s ohledem na okamžité nezbytné potřeby (Břeská, Urban, Vránová, 2019).

5. POMOC RODINÁM V NOUZI

Rodina, která se ocitne v nouzi, a není schopna si pomoc sama a ani okolí jí není schopno pomoci, většinou spolupracuje s organizacemi a institucemi v místě jejího bydliště, které jí pomohou překlenout tíživé období. Jednou z institucí, na kterou se může tato rodina obrátit je úřad práce, a tudíž dávky, které tento úřad vyplácí. Dost často se ale jedná o spolupráci jednotlivých organizací a institucí. Jinak tomu není ani v případě oddělení dávek hmotné nouze. Existují ale i další organizace a instituce, které mohou rodině v nouzi pomoci nebo které jí pomáhají ve spolupráci s oddělením hmotné nouze.

5.1 Nestátní neziskové organizace

V případě potřeby se mohou rodiny obrátit na neziskové organizace. V České republice existuje několik desítek nestátních neziskových organizací. Jsou to např. občanská sdružení, nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, bytová družstva. V místě působnosti našeho úřadu, klienti hmotné nouze mohou také spolupracovat s těmito neziskovými organizacemi a institucemi:

Oblastní charita

Tato organizace pomáhá osobám, které jsou závislé na péči druhé osoby v jejich domácím prostředí. Jedná se o osoby, které mají závažné tělesné, smyslové nebo mentální poruchy. Odebírá nemocným lidem krev, moč, měří tlak, pulz, převazuje rány a podává potřebné léky. Zaučuje rodinu, jak pečovat o nemocného člena rodiny. Oblastní charita dále poskytuje klientům poradenství pomocí rad, asistence, snaží se rodinu nemocného emočně podporovat.

Mesada

Pomáhá lidem se zdravotním postižením a chronicky nemocným, kteří nemohou žít běžným způsobem. Sociální pracovníci se snaží osobu vést k samostatnosti vedení vlastní domácnosti, pomáhají jim vyplnit potřebné formuláře např. žádosti na dávky hmotné nouze. Doprovázejí klienty např. na nákupy, k lékaři. Podporují je při řešení bytové situace či při ztrátě zaměstnání.

Fokus

Fokus pomáhá lidem duševně nemocným a jejich rodině. Klienty se snaží vést k samostatnosti a začleňovat je do běžného života. Spolupracuje s psychiatry, psychology, psychiatrickými léčebnami.

Český červený kříž

Poskytuje sociálně slabším rodinám oblečení, obuv, drobná vybavení do domácnosti zdarma. Určitou část oblečení Český červený kříž získává z kontejnerů, které jsou určeny pro sběr oblečení a obuvi. Terénní sociální pracovníci poskytují pomoc lidem, kteří nejsou mobilní např. tím, že jim jezdí odebrat krev, moč, podávají jim léky, učí je, jak si aplikovat inzulín.

Naděje

Sociální pracovníci pomáhají rodinám při hledání vhodného bydlení. Poskytují jim odborné poradenství ohledně zadluženosti, pomáhají při hledání zaměstnání. Navštěvují ohrožené rodiny v místě jejich bydliště. Pro děti a mladistvé mají zřízené kluby, kde je učí, jak správně trávit volný čas, motivují je ke správným pracovním návykům. Pro rodiny, kteří mají malé množství potravin, poskytují potravinovou pomoc.

Romodrom

Občanské sdružení Romodrom pomáhá sociálně slabším rodinám při hledání vhodného bydlení. Poskytuje odborné poradenství ohledně dluhů a zaměstnanosti.

Theia

Pomáhá lidem, kteří nejsou schopni vlastními silami zvládnout jejich nepříznivou situaci. Jedná se o odbornou pomoc osobám, které se ocitly v tzv. dluhové pasti. Poskytuje sociální poradenství ohledně dluhového poradenství, oddlužení.

Arkáda

Arkáda je psychologické centrum, které je určeno na psychologickou pomoc lidem v těžké životní situaci. Pomáhá klientům řešit především vztahové problémy (např. při domácím násilí, rozvodové situaci, při problematické výchově

děti). Poskytuje krizovou intervenci lidem, kteří např. ztratili blízkou osobu nebo se v rodině objeví vážné onemocnění. Tato organizace pracuje s dětmi, které se snaží vyrovnat s problémy např. ohledně zneužívání, fyzického násilí, týrání nebo při konfliktech rodičů. Snaží se urovnat vztahy v rodině a tím podporovat psychiku dítěte a pomoci dítěti zvýšit sebevědomí. Sociální pracovník s dětmi kreslí, hraje různé hry a povídá si s nimi.

5.2 Instituce

Kromě neziskových organizací spolupracují klienti pobírající dávky hmotné nouze i s institucemi. Systém pomoci v hmotné nouzi nejčastěji spolupracuje s oddělením sociálně-právní ochrany dětí, s oddělením sociální práce a se vzdělávacími institucemi.

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně právní ochrana dětí je vymezena v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině (zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí).*

Z pohledu oddělení dávek hmotné nouze většina rodin spolupracuje nebo v minulosti spolupracovala s oddělením sociálně-právní ochrany dětí. Rodiny pobírající dávky hmotné nouze spolupracují s tímto oddělením z důvodu neplaceného výživného, pokud není otec dětí či dítěte zapsán v rodném listě, řeší zde úpravu poměrů a poskytuje poradenství. Další spolupráce je ohledně propuštěných dětí z dětského domova na prázdninový pobyt k rodině. Rodiny, kterým nestačí dávka příspěvek na živobytí na nákup dostatečného množství

potravin, mohou si požádat oddělení sociálně-právní ochrany dětí o potravinovou pomoc.

Oddělení sociální práce a pomoci

Sociální pracovnice z tohoto oddělení pomáhají rodinám řešit nepříznivé sociální situace nebo se snaží těmto situacím předcházet. Pomáhají při řešení bytové situace, s finančními problémy jako jsou např. dluhy či exekuce. Dávají jim poradenství ohledně dluhů. Oddělení dávek hmotné nouze spolupracuje s oddělením sociální práce ohledně bytové situace při řešení nepřiměřeného bydlení. V případě bydlení v nestandardní formě bydlení toto oddělení zkoumá případ hodný zvláštního zřetele.

Vzdělávací instituce

I spolupráce se vzdělávacími institucemi je důležitou součástí práce oddělení dávek hmotné nouze. V případě, že si rodina požádá o mimořádnou okamžitou pomoc pro potřeby nezaopatřeného dítěte, zjišťuje oddělení dávek hmotné nouze, zda instituce nemá možnost financovat kroužek či vzdělávací aktivity z jejích fondů. V případě podezření, že dítě neplní povinnou školní docházku, oddělení dávek hmotné nouze žádá vzdělávací instituci o součinnost ohledně docházky dítěte do školy.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. VÝZKUMNÝ CÍL

Cílem bakalářské práce bylo charakterizovat typy rodin, které pobírají dávky hmotné nouze v místě mého pracoviště. Dalším cílem bylo vyhodnotit důvody, ze kterých se rodina dostane do stavu hmotné nouze a následně si požádá o dávky příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Další dávkou hmotné nouze je mimořádná okamžitá pomoc. Ve sledovaném období bylo pouze 7 žádostí, proto z důvodu malého počtu nebylo v mé bakalářské práci uděláno šetření žádostí.

6.1 Výzkumný problém

Výzkumným problémem této bakalářské práce je zjistit, jaký typ rodin žádá o dávky hmotné nouze a z jakého důvodu se na dávky hmotné nouze dostali. Zda počet členů rodiny je důležitým faktorem vedoucím na dávky hmotné nouze. Dalším parametrem pro zjištění, kde rodiny bydlí, jestli pobírají dávky hmotné nouze dlouhodobě.

6.2 Výzkumné otázky

1. Jaký typ rodin pobírá dávky hmotné nouze?
2. Jaké jsou nejčastější příčiny, kvůli kterým se rodina ocitne na dávkách hmotné nouze?
3. Ovlivňuje počet členů domácnosti stav hmotné nouze?
4. Spolupracují rodiny s neziskovými organizacemi a orgánem sociálně-právní ochrany dětí?
5. Pobírají rodiny dávky hmotné nouze dlouhodobě?
6. Jaký typ bydlení mají rodiny na dávkách hmotné nouze?
7. Jaké vzdělání mají rodiny pobírající dávky hmotné nouze?

7. METODA ŠETŘENÍ

Pro praktickou část bakalářské práce jsme zvolili kvalitativní způsob šetření. Pro zjištění, jaké typy rodin pobírají dávky hmotné nouze či jaká situace je vedla k podání žádostí o tyto dávky, byla zvolena metoda analýzy dokumentů. Údaje zjištěné analýzou dokumentů, byly znázorněny v tabulkách a grafem a následně byly v praktické části

uvedeny příklady rodin, které dávky pobírají. Veškeré údaje uvedené v bakalářské práci jsou anonymní, z důvodu ochrany rodin.

7.1 Charakteristika výzkumné metody

V kvalitativním přístupu je důležité určit téma a následně výzkumné otázky, které se v průběhu šetření doplňují o zjištěná data (Hendl, 2005).

Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hloubkových datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu (Švaříček, Šedřová, 2007).

Při analýze sbírá výzkumník data, která analyzuje a podle toho, co zjistí, se rozhodne, zda je použije a dále zpracuje. Analýza probíhá v nějakém časovém úseku (Hendl, 2005).

V průběhu participačního pozorování výzkumník shromáždil rozsáhlé údaje. Mají písemnou formu. Tvoří je zápisky, popisy, poznámky, dokumenty anebo přepisy nahraných rozhovorů. Výzkumník nyní stojí před úkolem dále je zpracovat. Jeho prvním cílem je materiál roztrždit a uspořádat (Gavora, 2000).

7.2 Výzkumné prostředí

Pro praktickou část bakalářské práce byly použity údaje klientů, které si žádají o dávky hmotné nouze. Oddělení hmotné nouze se nachází na Úřadu práce. Klienti zde řeší svoji tíživou finanční situaci. Na úřadu práce si dále klienti mohou požádat o dávky státní sociální podpory, o příspěvek na péči, zdravotně postižení klienti si mohou požádat o zvláštní zdravotní pomůcky či o průkazy VZP a ZP. Klienti se zde mohou zaevidovat jako uchazeči o zaměstnání a využít pomoci při hledání zaměstnání. Většina rodin, která pobírá dávky hmotné nouze, si žádá i ostatní sociální dávky na které mají nárok.

7.3 Shromažďování dat

Pro shromažďování dat bylo vybráno tříměsíční období od 1.1. do 31.3.2021. Jelikož nejlépe znám dokumenty mých klientů, dělala jsem analýzu rodin, ke kterým mám kompletní dokumentaci. U dávky příspěvek na živobytí se jednalo o 51 rodin a u dávky

doplatek na bydlení o 44 rodin. Z důvodu ochrany osobních údajů nebyla použita ani jména a příjmení klientů. Analyzované rodiny byly označeny od A do K.

8. ANALÝZA DÁVKY PŘÍSPĚVEK NA ŽIVOBYTÍ

Příspěvek na živobytí je základní dávkou hmotné nouze. Je to dávka, která se vyplácí opakovaně a je nároková (obligatorní). Při vyplácení této dávky se přihlíží k příjmům žadatele a společně posuzovaných osob. Dávka je vyplácena měsíčně v různé výši a různému počtu rodin, proto jsem si vybrala tříměsíční období od 1.1. do 31.3.2021. V tomto období bylo na celém oddělení průměrně vyplaceno 428 dávek příspěvku na živobytí, z toho je 118 jednotlivců a 310 rodin. Jelikož nejlépe znám dokumenty mých klientů, dělala jsem analýzu 51 rodin, ke kterým mám kompletní dokumentaci.

8.1 Analýza údajů z dokumentu

Při analýze dokumentů byly zjišťovány tyto údaje:

- **Typy rodin** – úplné
 - úplné doplněné
 - neúplné rozvedené
 - neúplné svobodné
- **Věk otce** – věková hranice (20-30, 31-40, 41-50, 51-60)
- **Věk matky** – věková hranice (20-30, 31-40, 41-50, 51-60)
- **Zaměstnání otce** – pracuje, je v evidenci uchazečů o zaměstnání, je nezaměstnán, důchod, nemoc
- **Zaměstnání matky** – pracuje, je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání, rodičovská dovolená, nepracuje, důchod, nemoc
- **Vzdělání matka** – bez vzdělání, základní vzdělání, nedokončené střední odborné učiliště, střední odborné učiliště (vyučen), nižší střední odborné učiliště, střední odborné vzdělání s maturitou
- **Vzdělání otec** – bez vzdělání, základní vzdělání, nedokončené střední odborné vzdělání, střední odborné učiliště (vyučen), nižší střední odborné učiliště, střední vzdělání s maturitou
- **Vzdělání dětí od 15 let – 21 let**

- **Počet dětí v rodině** – rozděleno od 1 do 5 dětí
- **Spolupráce rodin** – OSPOD, neziskové organizace, nespolupracuje
- **Doba pobírání dávky** – do 1 roku, 1-5 let, nad 5 let

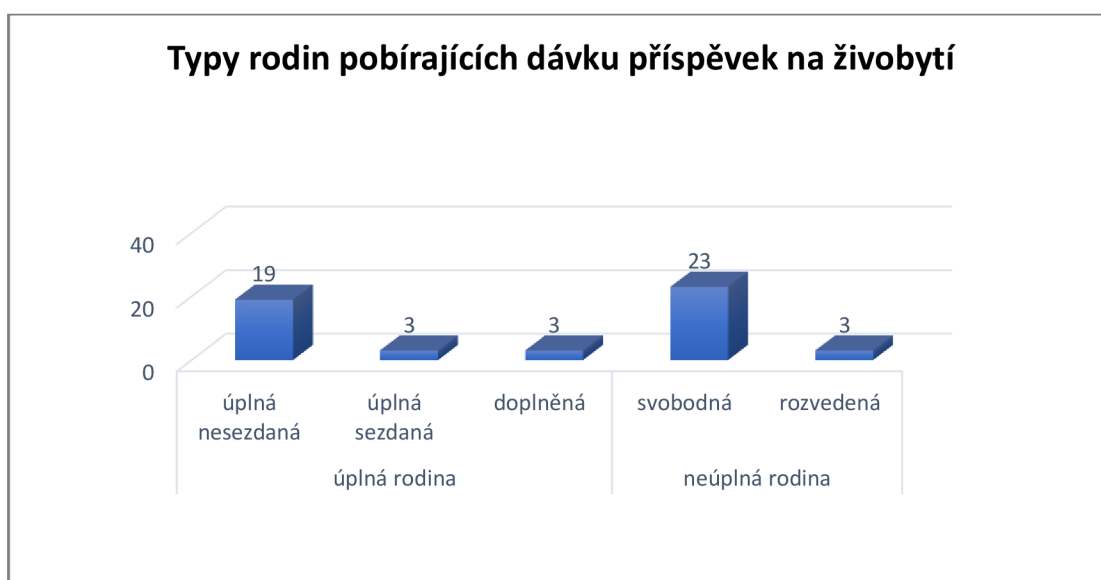
8.1.1 Typy rodin pobírajících dávku příspěvek na živobytí

Prvním zkoumaným údajem bylo zjistit, jaké typy rodin pobírají dávku příspěvek na živobytí. Jednalo se o rozdělení na úplnou rodinu a neúplnou rodinu. Z celkového množství otců je pouze 1 otec rozvedený a vychovává dítě sám.

1. Tabulka: Typy rodin pobírajících dávku příspěvek na živobytí

	Úplná rodina			Neúplná rodina	
	Úplná nesezdaná	Úplná sezdaná	Doplněná	Svobodná	Rozvedená
Počet	19	3	3	23	3
Celkem	25			26	

1. Graf: Typy rodin pobírajících dávku příspěvek na živobytí

Vyhodnocení

V tabulce byly rodiny rozděleny na úplnou a neúplnou rodinu a dále na úplnou nesezdanou, úplnou sezdanou a doplněnou. Neúplné rodiny se dále rozdělily na svobodné a rozvedené. Z tabulky je zřejmé že rozdíl mezi úplnou a neúplnou rodinou je pouze 1 rodina. V grafu je dobře viditelné nejvíce rodin, které jsou neúplné, svobodné.

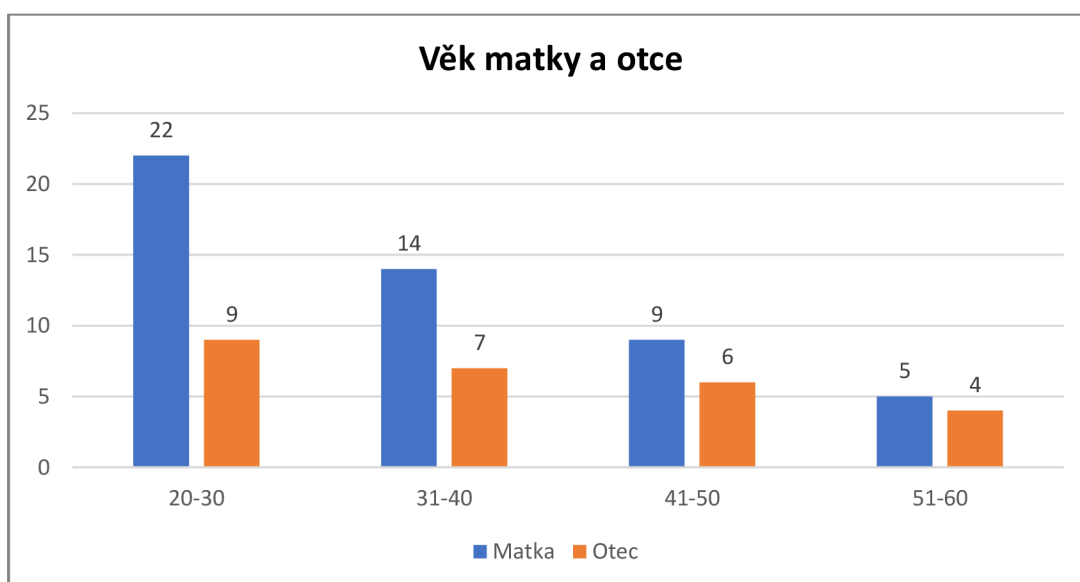
8.1.2 Věk matky a otce (rozdělené do kategorie 20–30, 31-40, 41-50, 51-60)

Při prohlížení dokumentace byl zjišťován věk matky i otce dětí, které jsou nezletilé, ale i zletilé a žijí dosud u svých rodičů. Cílem u těchto údajů, bylo zjistit, zda dávku pobírají spíše mladší rodiče, ve středním věku či starší rodiče. Celkem bylo posuzováno v této kategorii 50 matek a 26 otců.

2. Tabulka: Věk matky a otce

Věk	20-30	%	31-40	%	41-50	%	51-60	%
Matka	22	44 %	14	28 %	9	18 %	5	10 %
Otec	9	34,6 %	7	26,9 %	6	23,1 %	4	15,4 %

2. Graf: Věk matky a otce

Vyhodnocení

Ze zjištěných údajů je nejvíce matek ve věku 20-30 let, kterých je 22. Otců je nejvíce v téže věkové hranici, a to je 9. V tabulce jsou dané údaje rozděleny i v procentech, které činí u matek 44 % a u otců 34,6 %. Nejméně rodičů je ve věkové hranici 51-60 let. Z analyzovaných rodin vyplývá, že otcem a matkou, které se ocitají v hmotné nouzi, se stávají nejčastěji mladé páry.

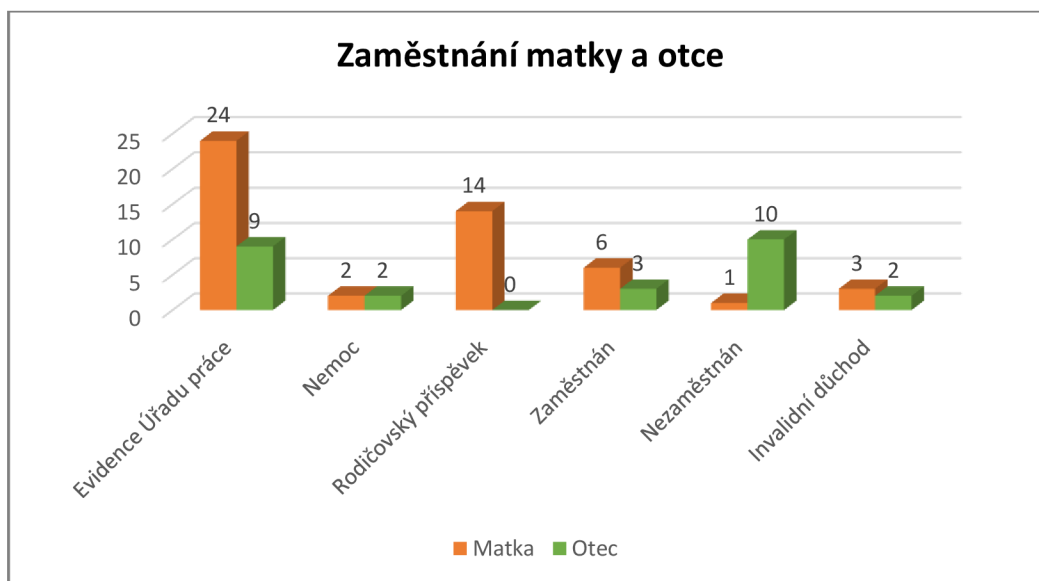
8.1.3 Zaměstnání otce a matky

Jedním z údajů, který byl zjišťován, je zaměstnání otce a matky. Tato analýza měla za úkol ujistit, zda je otec/matka zaměstnán/a, je v evidenci úřadu práce jako uchazeč/ka o zaměstnání, je nezaměstnán/a (nepracuje, nepodniká a není ani evidovaný/ná jako uchazeč/ka o zaměstnání), pobírá invalidní důchod nebo je nemocen/á. U matky bylo navíc ještě sledováno, zda je na rodičovské dovolené.

3. Tabulka: Zaměstnání matky a otce

	Matka	%	Otec	%
Evidence Úřadu práce	24	48 %	9	34,6 %
Nemoc	2	4 %	2	7,7 %
Rodičovský příspěvek	14	28 %	0	0 %
Zaměstnán	6	12 %	3	11,5 %
Nezaměstnán	1	2 %	10	38,5 %
Invalidní důchod	3	6 %	2	7,7 %
Celkem	50	100 %	26	100 %

3. Graf: Zaměstnání matky a otce

Vyhodnocení

Z tabulky vyplývá, že nejvíce matek je v evidenci uchazečů o zaměstnání a to ve 48 %. Naopak nejméně je nezaměstnaných matek a to ve 2 %. Při zjišťování údajů u otců bylo zjištěno, že z 38,5 % jsou nezaměstnaní. Ze 7,7 % jsou v pracovní neschopnosti nebo pobírají invalidní důchod.

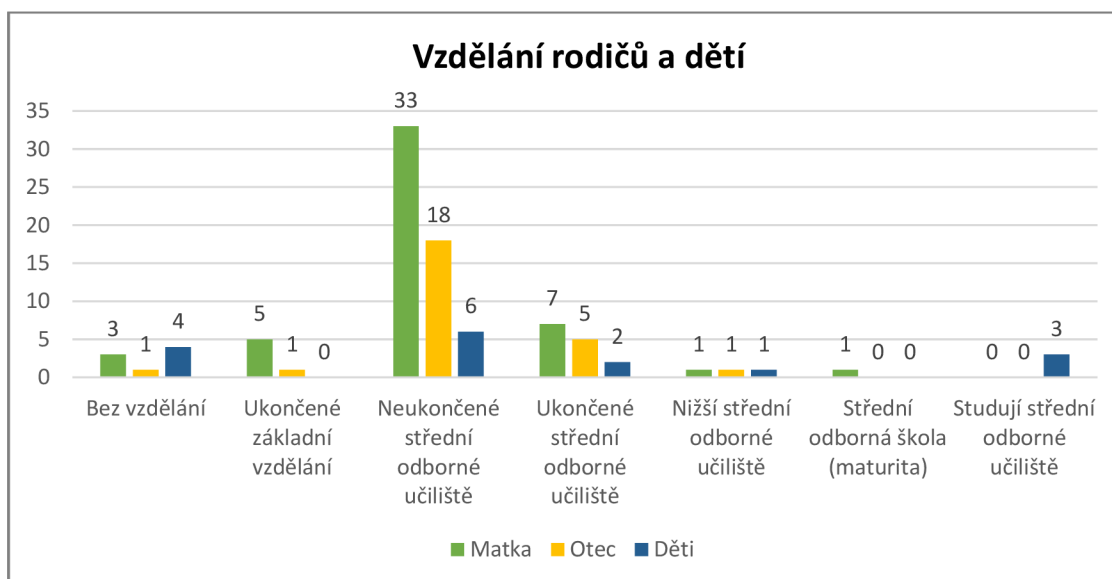
8.1.4 Vzdělání matky, otce a dětí ve věku 15 – 21 let

Dalším parametrem, který byl zkoumán, je vzdělanost osob pobírajících dávku hmotné nouze. Tento údaj byl vybrán k analýze, jelikož lidé s nižším vzděláním mají větší problém při hledání kvalifikované a lépe placené práce a nemají proto možnost zabezpečit rodinu sami bez pomoci sociálních dávek. Děti ve věku 15-21 let je pouze 16. Výsledky analýzy byly zapsány do tabulky a grafu.

4. Tabulka: Vzdělání rodičů a dětí

Dosažené vzdělání	Matka	%	Otec	%	Děti	%
Bez vzdělání	3	6,0 %	1	3,8 %	4	25,0 %
Ukončené základní vzdělání	5	10,0 %	1	3,8 %	0	0,0 %
Neukončené SOU	33	66,0 %	18	69,2 %	6	37,5 %
Ukončené SOU	7	14,0 %	5	19,2 %	2	12,5 %
Nižší střední odborné učiliště	1	2,0 %	1	3,8 %	1	6,3 %
Střední odborná škola (maturita)	1	2,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
Studují střední odborné učiliště	0	0,0 %	0	0,0 %	3	18,8 %
Celkem	50	100,0 %	26	100,0 %	16	100,0 %

4. Graf: Vzdělání rodičů a dětí

Vyhodnocení

Z údajů vyjádřených v tabulce je zřejmé, že u otců v 66 %, u matek v 69,2 % a u dětí v 37,5 % je nedokončené střední odborné učiliště. Z analýzy vyplývá, že rodiče i děti pobírající příspěvek na živobytí mají ve většině případů dokončené pouze základní vzdělání a pouze jedna matka má dokončenou střední odbornou školu s maturitou.

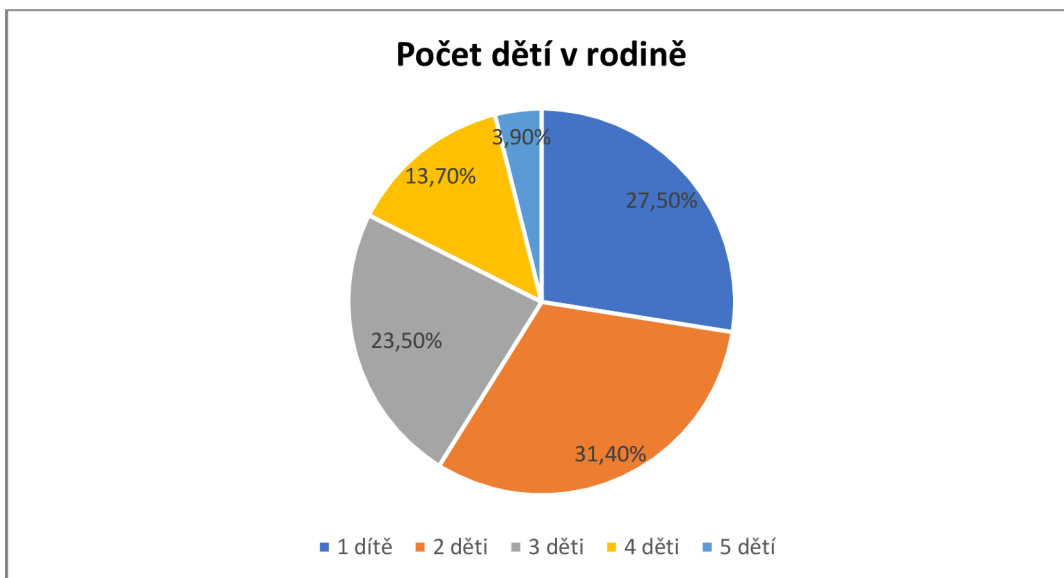
8.1.5 Počet dětí v rodině

Dalším údajem, který byl analyzován, je počet dětí v rodině. Dávka příspěvek na živobytí je vypočítána z částek živobytí žadatele a každé společně posuzované osoby, která je osobou v hmotné nouzi. Cílem bylo zjistit, zda více pobírají dávku rodiny s malým počtem dětí nebo spíše s větším počtem dětí.

5. Tabulka: Počet dětí v rodině

Rozdělení podle dětí v rodině	Počet	%
1 dítě	14	27,5 %
2 děti	16	31,4 %
3 děti	12	23,5 %
4 děti	7	13,7 %
5 dětí	2	3,9 %
Celkem	51	100,0 %

5. Graf: Počet dětí v rodině

Vyhodnocení

Ze zjištěných údajů v tabulce je nejvíce rodin se dvěma dětma v počtu 16 a rodin s jedním dítětem je pouze o dvě rodiny méně. Nejméně rodin je v této analýze s pěti dětmi.

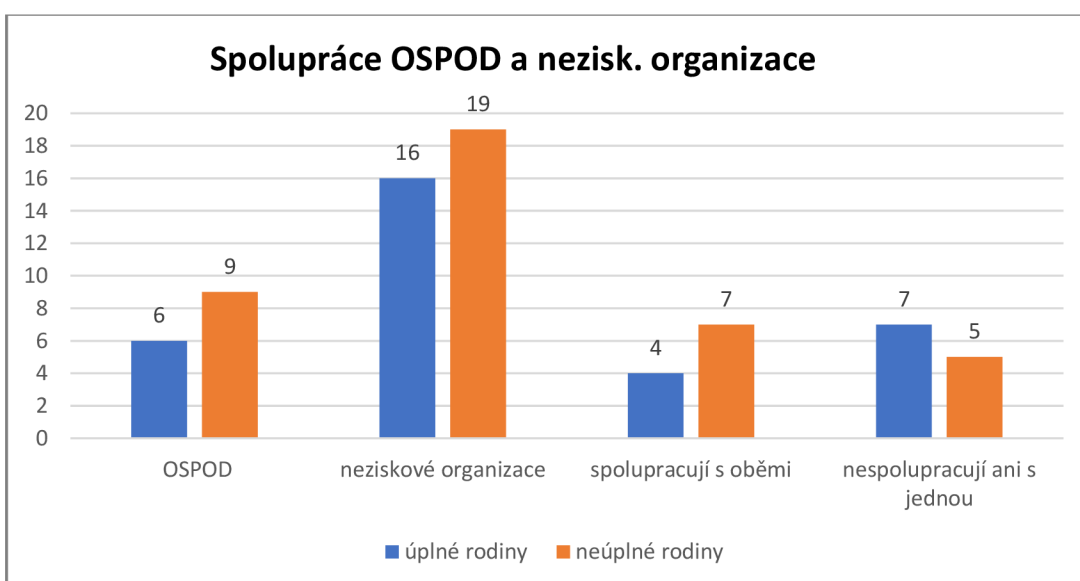
8.1.6 Spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a neziskovými organizacemi

Dalším ze zkoumaných údajů bylo zjistit, zda rodiny spolupracují s neziskovými organizacemi, orgánem sociálně-právní ochrany dětí či nespolupracují ani s jedním z nich. Výsledky byly vyhodnoceny v grafu a tabulce.

6. Tabulka: Spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí a neziskovými organizacemi

	OSPOD	Neziskové organizace	Spolupracují s oběma	Nespolupracují ani s jednou
Úplné rodiny	6	16	4	7
Neúplné rodiny	9	19	7	5
Celkem	15	35	11	12

6. Graf: Spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí a neziskovými organizacemi

Vyhodnocení

Z uvedených údajů v tabulce i grafu vyplývá, že s neziskovými organizacemi spolupracuje 16 úplných rodin a 19 neúplných rodin. S orgánem sociálně-právní ochrany dětí spolupracuje 6 úplných rodin a 9 neúplných rodin. Neúplných rodin, které nespolupracují je 5 a úplných rodin je 7.

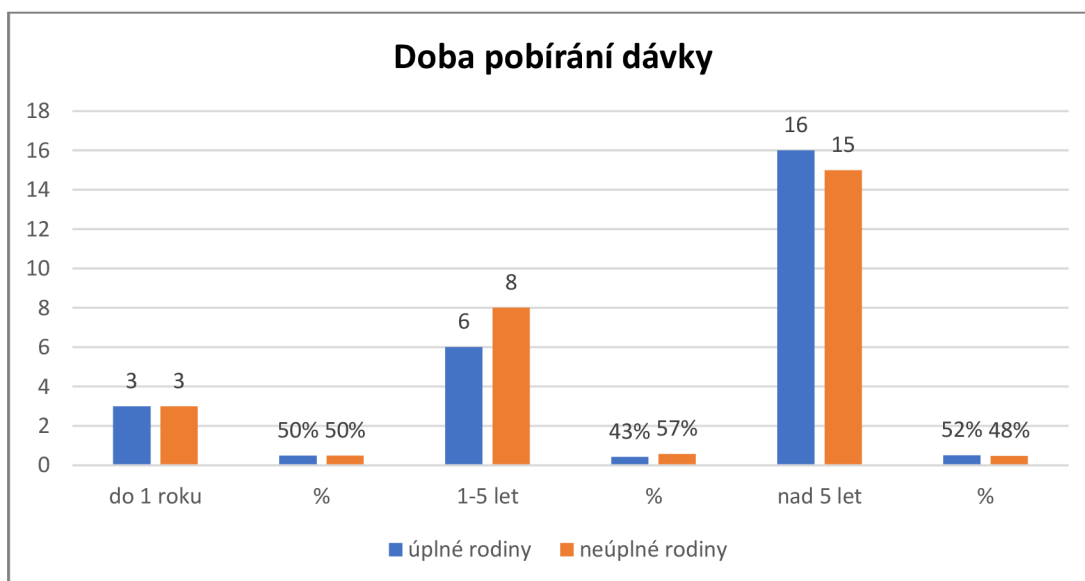
8.1.7 Doba pobírání dávky příspěvek na živobytí

Posledním sledovaným údajem u dávky příspěvek na živobytí byla doba pobírání dávky. Tyto údaje byly rozděleny na úplné a neúplné rodiny. Doba pobírání byla rozdělena na tři časové údaje a to do 1 roku, 1-5 let a nad 5 let.

7. Tabulka: Doba pobírání dávky

	do 1 roku	%	1-5 let	%	nad 5 let	%
Úplné rodiny	3	50 %	6	43 %	16	52 %
Neúplné rodiny	3	50 %	8	57 %	15	48 %
Celkem	6	100 %	14	100 %	31	100 %

7. Graf: Doba pobírání dávky

Vyhodnocení

Z grafu vyplývá, že nejvíce rodin pobírá dávku déle než 5 let. Úplných rodin je 16 a neúplných 15. Úplných rodin pobírá 52 % a neúplných rodin 48 %. Rodiny pobírající dávku méně než jeden rok, jsou pouze 3 úplné a 3 neúplné.

8.2 Kazuistiky rodin pobírajících dávku příspěvek na živobytí

Kazuistika rodin byla vypracována na základě analýzy dokumentů, sloužících k vyhodnocení nároku na dávku. Rodiny byly vybrány náhodně.

A. Rodina neúplná – svobodná matka se čtyřmi dětmi

V tomto případě se jedná o svobodnou matku se čtyřmi dětmi, dcera 10 let, syn 7 let, dcera 5 let a syn 4 roky. Matce je 29 let, má nedokončené střední odborné učiliště a nikdy nebyla vdaná. První dítě měla v 19 letech. Žila zhruba 3 roky s přítelem, který pracoval, ale nebyl otcem žádného z dětí. Po rozchodu žila v různých městech v nájemních bytech. Ani na jedno z dětí není vypláceno výživné. Matka neví, kdo jsou otcové jejich dětí, proto je neuvedla ani v rodných listech. Dávku příspěvek na živobytí pobírá dlouhodobě s krátkým přerušením. Od roku 2017 si žádá o tuto dávku na mém oddělení. Matka nikdy nepracovala, otěhotněla hned v 18 letech a poté pobírala rodičovský příspěvek. Vzhledem k tomu, že rodičovský příspěvek není dostačující pro pětičlennou rodinu, byla nucena žádat o dávku příspěvek na živobytí, aby zajistila sobě i dětem finance na základní potřeby. Od srpna loňského roku je evidována jako uchazečka o zaměstnání, byla jí přiznána a vyplácena podpora v nezaměstnanosti. Jelikož podpora v nezaměstnanosti je vyplácena pouze pět měsíců, je již v současné době bez příjmu. Děti pobírají celou dobu přídatky na děti. Matka v minulosti spolupracovala s orgánem sociálně-právní ochrany dětí z důvodu neuvedení otců do rodných listů dětí.

B. Rodina úplná – matka, otec, 1 dítě

Matka je ve věku 24 let, otec je ve věku 23 let a dceři je jeden rok. Rodina je úplná, nesezdaná. Dávku příspěvek na živobytí rodina pobírá dva roky. Matka před otěhotněním pracovala. Nyní je na rodičovské dovolené, pobírá rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení. Před tím, než si rodina požádala o dávku hmotné nouze, byl otec zaměstnán. Po skončení zaměstnání se zaevidoval jako uchazeč o zaměstnání. Vzhledem k tomu, že neplnil podmínky součinnosti s Úřadem práce ČR, byl z evidence sankčně

vyřazen. Nyní nepracuje, ani není v evidenci uchazečů o zaměstnání. Do rodiny nepřináší žádné finanční prostředky. Na dceru je vyplácen příspěvek na dítě. Příjmem rodiny je rodičovský příspěvek, příspěvek na dítě a příspěvek na bydlení. Na základě příjmů a skutečnosti, že otec není osobou v hmotné nouzi, vychází dávka příspěvek na živobytí v menší částce, přesto má na ni rodina nárok a je jí vyplácena. Rodina bydlí v nájemním bytě, který má pronajatý od soukromého vlastníka. Oba rodiče mají nedokončené střední odborné učiliště. Nespolupracují se žádnou neziskovou organizací ani orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

C. Rodina doplněná – matka, přítel, 1 dítě

Rodina se skládá z matky ve věku 44 let a syna ve věku 6 let. Biologický otec syna je znám, ale jelikož nebyli rodiče sezdáni a nemají soudně určené výživné, otec jej neplatí. Zhruba před půl rokem začala matka placení výživného řešit s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Zatím nebylo placení výživného vyřešeno. Matka před narozením syna střídala zaměstnání s evidencí uchazečů o zaměstnání. Po ukončení rodičovského příspěvku půl roku pracovala. Matka byla nucena ukončit zaměstnání z důvodu nevyhovující pracovní doby. Poté nastoupila do evidence uchazečů o zaměstnání, kde jí nebyla přiznána podpora v nezaměstnanosti, protože nesplňovala podmínky pro její přiznání. Zůstala bez finančních prostředků, a proto byla nucena si požádat o dávku příspěvek na živobytí. Pět let žila se synem sama. Když bylo synovi pět let, našla si matka přítele, který se k nim přistěhoval a začal s nimi vést společnou domácnost. Přítel je zaměstnán pouze na dohodu o provedení práce, kde má minimální výdělek. Minimální příjem přítele a příspěvek na dítě, nejsou dostačujícími finančními prostředky na zajištění základních potřeb rodiny. Jsou i nadále osobami v hmotné nouzi a pobírají dále dávku příspěvek na živobytí. Matka i přítel mají nedokončené střední odborné učiliště.

D. úplná rodina – matka, otec, 1 dítě

Rodina je úplná, sezdaná. Matka je ve věku 57 let a otec ve věku 53 let. Dceři je 22 let a je již zletilá. Oba rodiče jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání. Dcera je také evidovaná jako uchazečka o zaměstnání a čeká svoje první dítě. Vzhledem k tomu, že otec dítěte, které se dceři narodí, bydlí stále u svých rodičů, je dcera posuzována s rodiči jako společně posuzovaná osoba. Otec dříve příležitostně pracoval na dohodu o provedení práce či dohodu o pracovní činnosti nebo na plný pracovní úvazek. Ze zdravotních

problémů je často v pracovní neschopnosti. Matka občas pracovala na dohodu o provedení práce či na dohodu o pracovní činnosti, nejčastěji byla ale vedená v evidenci uchazečů o zaměstnání. Dcera nedokončila základní vzdělání, je dlouhodobě evidovaná jako uchazečka o zaměstnání.

Rodina byla v daném období bez příjmu. Ani dcera ani rodiče nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti z důvodu nesplnění podmínek pro její přiznání. Jejich příjmy nebyly nikdy vysoké, proto dávku příspěvek na živobytí pobírají dlouhodobě s menšími přestávkami. Rodina spolupracuje s neziskovou organizací Theia z důvodu dluhů, které mají již delší dobu, a se sociálními pracovníky z neziskové organizace Naděje, která pomáhá rodině s hledáním vhodnějšího bydlení. S oddělením orgánu sociálně-právní ochrany dětí spolupracovali v době, kdy dcera nechtěla docházet do školy. Matka má základní vzdělání, otec má dokončené střední odborné učiliště a dcera má nedokončené základní vzdělání.

E. Neúplná rodina – matka se čtyřmi dětmi

V tomto případě se jedná o neúplnou rodinu, která se skládá z matky a čtyř dětí (3 synové a 1 dcera). Matka je ve věku 36 let. Děti jsou ve věku syn – 17 let, syn– 13 let, syn 5 let, dcera – 1 rok. Po ukončení rodičovské dovolené s druhým synem střídavě chodila do zaměstnání a byla v evidenci uchazečů o zaměstnání, až do porodu třetího syna. Než si matka přišla požádat o dávky hmotné nouze, žila ve společné domácnosti s manželem a otcem svých dětí. Jednalo se o rodinu úplnou, sezdanou. Před narozením nejmladšího dítěte došlo k rozvodu manželství. Otec od rodiny odešel a do narození čtvrtého dítěte měla rodina pouze přídavky na děti a výživné na starší tři děti. Po narození dcery pobírá matka rodičovský příspěvek a děti přídavky na děti a výživné. Výživné je placeno pravidelně každý měsíc. I přes veškeré příjmy rodiny je zapotřebí dalších finančních prostředků, které jsou rodině přiznány v dávce příspěvek na živobytí. Nejstarší syn dochází na střední odborné učiliště. Matka má nedokončené střední odborné učiliště. Rodina bydlí v nájemním bytě, který má pronajatý od soukromého vlastníka. Matka spolupracuje s neziskovou organizací Theia kvůli vzniklým dluhům. Dávku příspěvek na živobytí pobírá rodina 1,5 roku.

F. Rodina úplná – matka, přítel a dvě děti

Druhá rodina se skládá z matky ve věku 28 a jejího přítele ve věku 28 let, který je otcem obou dětí, syna (8 let) a dcery (3 roky). Rodina je úplná, nesezdaná. Před narozením syna matka rok pracovala a před narozením dcery byla v evidenci uchazečů o zaměstnání, kde pobírala pět měsíců podporu v nezaměstnanosti. Poté již byla bez příjmu. Momentálně je na rodičovské dovolené. Pobírá rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení. Jelikož má rodina malý příjem, byla nucena si požádat o dávku příspěvek na živobytí, kterou pobírá dlouhodobě. Otec je po celou dobu pobírání dávky příspěvek na živobytí buď v evidenci uchazečů o zaměstnání nebo sankčně vyřazen. Nemá přiznán žádný důchod, dlouhodobě si hledá zaměstnání. Do rodiny nepřináší žádné finanční prostředky. Děti pobírají přídatky na děti. Rodina bydlí v nájemní bytě, kde je nepřiměřeně vysoký nájem a služby. Spolupracují s neziskovými organizace ohledně vhodnějšího bydlení a dluhů, které již mají z minulosti. Oba rodiče mají nedokončené střední odborné učiliště.

9. ANALÝZA DÁVKY DOPLATEK NA BYDLENÍ

Doplatek na bydlení je druhou základní dávkou hmotné nouze. O dávku si žádají rodiny s nízkým příjmem při řešení problému s placením nákladů na bydlení. Tato dávka se vyplácí opakovaně a je nároková (obligatorní). Při vyplácení této dávky se přihlíží k příjmům celé rodiny. Dávka je vyplácena měsíčně v různé výši a různému počtu rodin, proto jsem si vybrala tříměsíční období od 1.1. do 31.3.2021. V tomto období bylo na celém oddělení průměrně vyplaceno 267 dávek doplatku na bydlení, z toho je 64 jednotlivců a 203 rodin. Pro analýzu dokumentů jsem si opět vybrala své klienty, které znám. Zabývala jsem se analýzou 44 rodin, ke kterým mám kompletní dokumentaci.

9.1 Analýza údajů z dokumentu

Při analýze dokumentů byly zjišťovány tyto údaje:

- **Typy rodin** – úplné
 - úplné doplněné
 - neúplné rozvedené
 - neúplné svobodné
- **Věk otce** – věková hranice (20-30, 31-40, 41-50, 51-60)
- **Věk matky** – věková hranice (20-30, 31-40, 41-50, 51-60)
- **Zaměstnání otce** – pracuje, je v evidenci uchazečů o zaměstnání, je nezaměstnán, důchod, nemoc
- **Zaměstnání matky** – pracuje, je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání, rodičovská dovolená, nepracuje, důchod, nemoc
- **Vzdělání matka** – bez vzdělání, základní vzdělání, nedokončené střední odborné učiliště, střední odborné učiliště (vyučen), nižší střední odborné učiliště, střední odborné vzdělání s maturitou
- **Vzdělání otec** – bez vzdělání, základní vzdělání, nedokončené střední odborné vzdělání, střední odborné učiliště (vyučen), nižší střední odborné učiliště, střední vzdělání s maturitou
- **Vzdělání dětí od 15 let – 21 let**

- **Počet dětí v rodině** – rozděleno od 1 do 5 dětí
- **Formy bydlení** – nájemní – soukromí vlastník, nájemní – městský byt, ubytovna, vlastní bydlení
- **Doba pobírání dávky** – do 1 roku, 1-5 let, nad 5 let

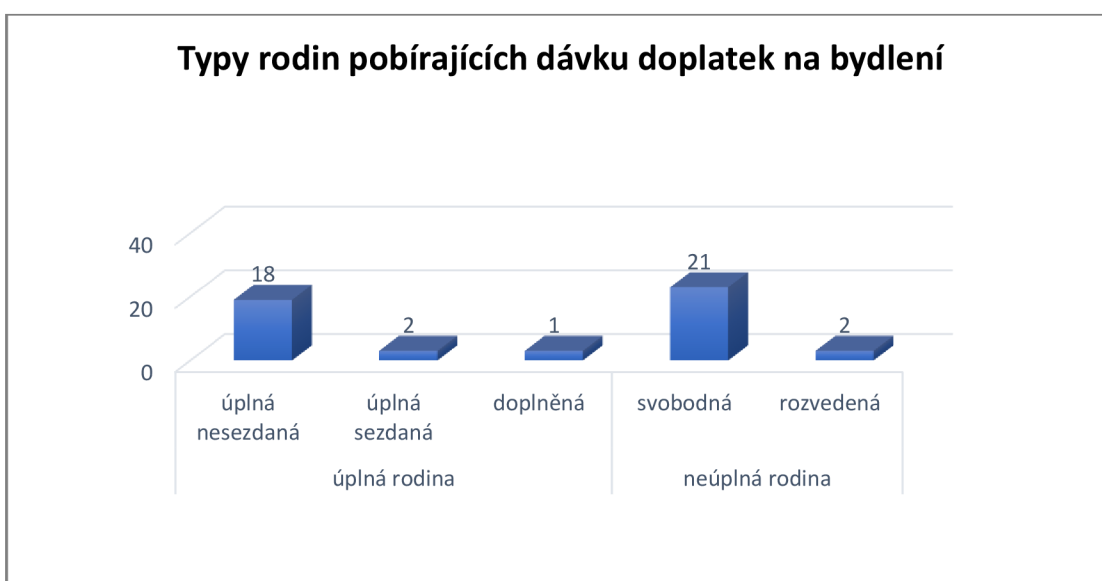
9.1.1 Typy rodin pobírajících dávku doplatek na bydlení

Prvním zkoumaným údajem bylo zjistit, jaké typy rodin pobírají dávku doplatek na bydlení. Základní rozdělení, z kterého analýza vyplývá, je úplná a neúplná rodina. Z celkového počtu 44 rodin, je 21 úplných a 23 neúplných rodin. Z celkového množství otců je pouze 1 otec rozvedený a vychovává dítě sám.

8. Tabulka: Typy rodin pobírajících dávku doplatek na bydlení

	Úplná rodina			Neúplná rodina	
	Úplná nesezdaná	Úplná sezdaná	Doplňená	Svobodná	Rozvedená
Počet	18	2	1	21	2
Celkem	21			23	

8. Graf: Typy rodin pobírajících dávku doplatek na bydlení

Vyhodnocení

Celkové množství analyzovaných rodin bylo 44. Z toho bylo 21 rodin úplných a 23 rodin neúplných. Pouze 1 rodina byla doplněná a nejvíce rodin bylo neúplných svobodných 21. V uzavřeném svazku jsou pouze 2 rodiny.

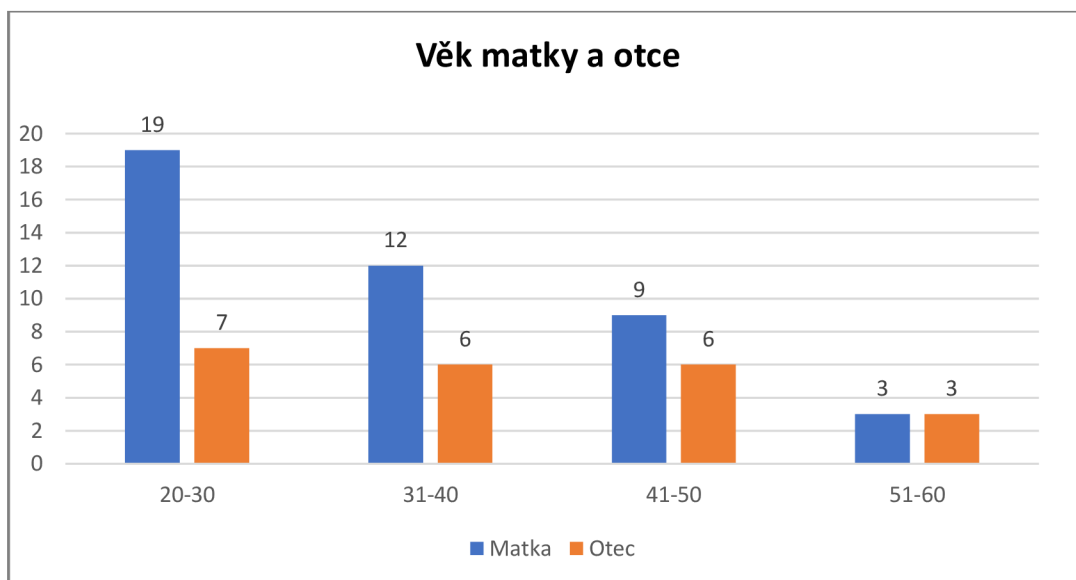
9.1.2 Věk matky a otce (rozdělené do kategorie 20–30, 31–40, 41–50, 51–60)

Při analýze dokumentů byl zjišťován věk matky i otce dětí, které jsou nezletilé, ale i zletilé a žijí dosud u svých rodičů. Cílem u těchto údajů bylo zjistit, zda dávku pobírají spíše mladší rodiče, ve středním věku či starší rodiče. Celkem bylo posuzováno v této kategorii 43 matek a 22 otců.

9. Tabulka: Věk matky a otce

Věk	20-30	%	31-40	%	41-50	%	51-60	%
Matka	19	44,2 %	12	27,9 %	9	20,9 %	3	7,0 %
Otec	7	31,8 %	6	27,3 %	6	27,3 %	3	13,6 %

9. Graf: Věk matky a otce

Vyhodnocení

Při šetření bylo zjištěno, že matek ve věku 20-30 let bylo analyzováno 19, ve věku 31-40 let 12, 41-50 let 9 a ve věku 50-60 let 3. Otců ve věku 20-30 bylo analyzováno 7, ve věku

31-40 let 6, ve věku 41-50 let 6, 51-60 let 3. Z tabulky vyplývá, že nejvíce rodičů je ve věku 20-30 let.

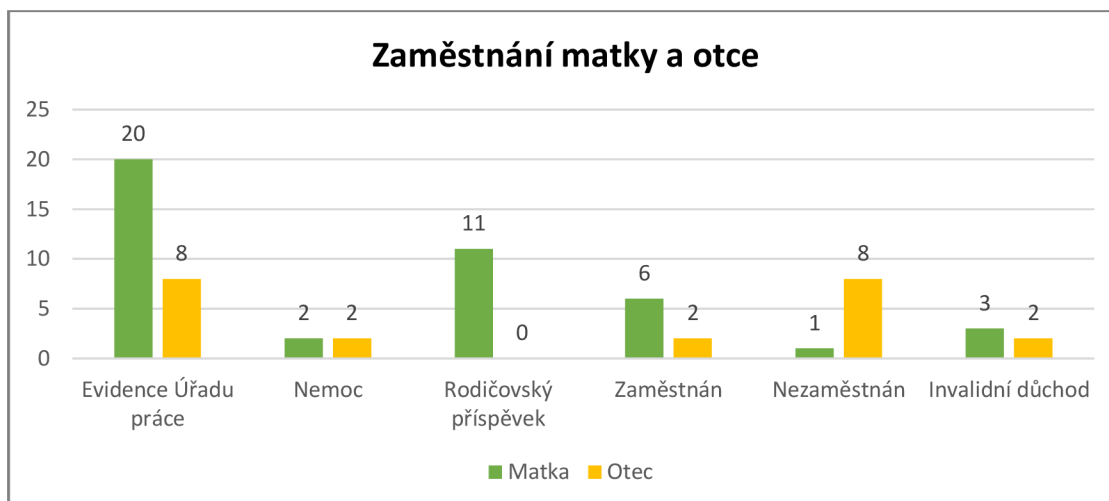
9.1.3 Zaměstnání otce a matky

Jedním z údajů, který byl zjišťován, je zaměstnání otce a matky. Tato analýza měla za úkol ujistit, zda je otec/matka zaměstnán/a, je v evidenci úřadu práce jako uchazeč/ka o zaměstnání, je nezaměstnán/a (nepracuje, nepodniká a není ani evidovaný/ná jako uchazeč/ka o zaměstnání), pobírá invalidní důchod nebo je nemocen/á. U matky bylo navíc ještě sledováno, zda je na rodičovské dovolené.

10. Tabulka: Zaměstnání matky a otce

	Matka	%	Otec	%
Evidence Úřadu práce	20	46,5 %	8	36,4 %
Nemoc	2	4,7 %	2	9,1 %
Rodičovský příspěvek	11	25,6 %	0	0 %
Zaměstnán	6	14 %	2	9,1 %
Nezaměstnán	1	2,3 %	8	36,4 %
Invalidní důchod	3	7 %	2	9,1 %
Celkem	43	100,0 %	22	100,0 %

10. Graf: Zaměstnání matky a otce

Vyhodnocení

Z analýzy zjištěných údajů je nejvíce matek v evidenci uchazečů o zaměstnání, na druhém místě je rodičovský příspěvek. U otců došlo ke shodě u evidence uchazečů o zaměstnání a těmi, kteří nepracují a je to 36,4 %. Matek je v evidenci uchazečů o zaměstnání 46,5 %, naopak nepracujících je 2,3 %.

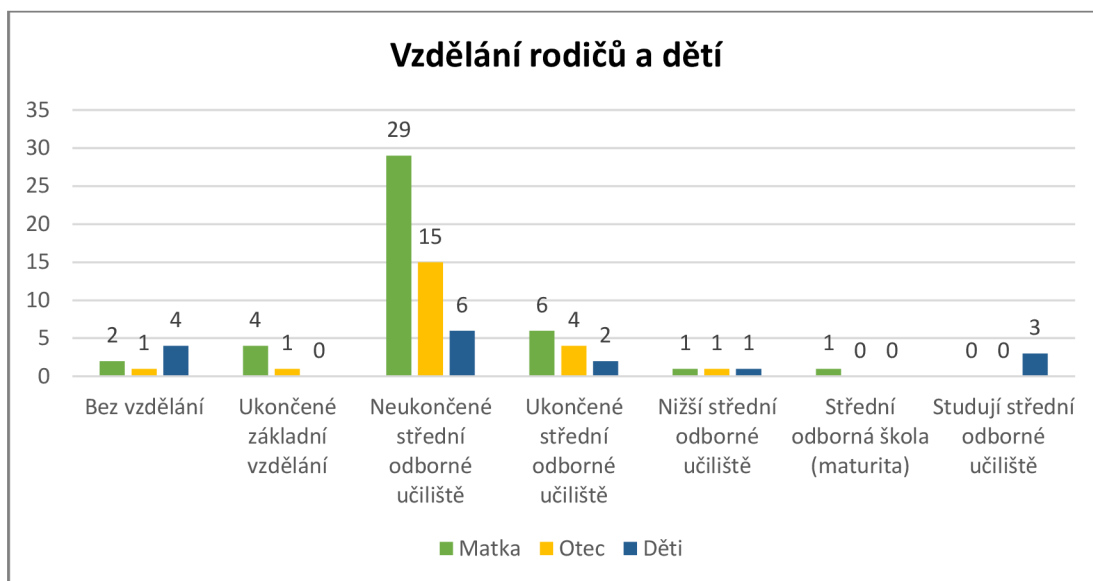
9.1.4 Vzdělání matky, otce a dětí ve věku 15–21 let

Dalším parametrem, který byl zkoumán je vzdělanost osob pobírající dávku hmotné nouze. Tento údaj byl vybrán k analýze, jelikož lidé s nižším vzděláním mají větší problém při hledání kvalifikované a lépe placené práce a nemají proto možnost zabezpečit rodinu sami bez pomoci sociálních dávek. Děti ve věku 15-21 let je pouze 16. Výsledky analýzy byly zapsány do tabulky a grafu.

11. Tabulka: Vzdělání rodičů a dětí

Dosažené vzdělání	Matka	%	Otec	%	Děti	%
Bez vzdělání	2	4,7 %	1	4,5 %	4	25,0 %
Ukončené základní vzdělání	4	9,3 %	1	4,5 %	0	0,0 %
Neukončené SOU	29	67,4 %	15	68,2 %	6	37,5 %
Ukončené SOU	6	14,0 %	4	18,2 %	2	12,5 %
Nižší střední odborné učiliště	1	2,3 %	1	4,5 %	1	6,3 %
Střední odborná škola (maturita)	1	2,3 %	0	0,0 %	0	0,0 %
Studují střední odborné učiliště	0	0,0 %	0	0,0 %	3	18,8 %
Celkem	43	100,0 %	22	100,0 %	16	100,0 %

11. Graf: Vzdělání rodičů a dětí

Vyhodnocení

Jako u příspěvku na živobytí je nejvíce rodin s nedokončených středním odborným učilištěm. Pouze jedna matka má ukončenou střední odbornou školu s maturitou. V tabulce byly znázorněny údaje i v procentech, ze kterých vyplývá, že u matek se jedná o 67,4 %, u otců o 68,2 % a u dětí o 37,5 %.

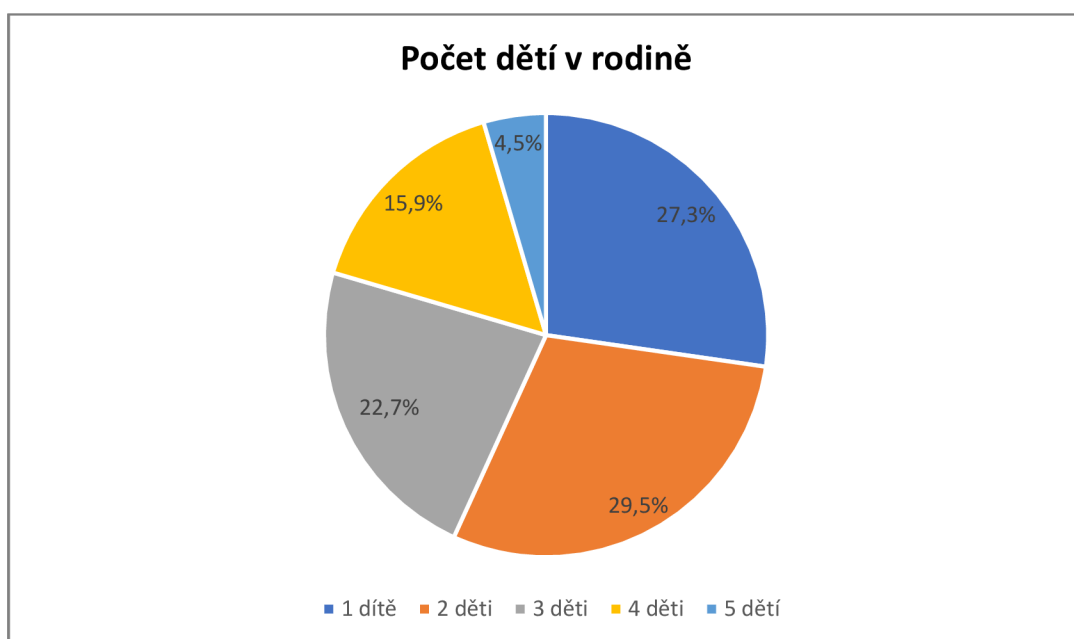
9.1.5 Počet dětí v rodině

Dalším údajem, který byl analyzován, je počet dětí v rodině. Dávka příspěvek na živobytí je vypočítána z částek živobytí žadatele a každé společně posuzované osoby, která je osobou v hmotné nouzi. Cílem bylo zjistit, zda více pobírají dávku rodiny s malým počtem dětí nebo spíše s větším počtem dětí.

12. Tabulka: Počet dětí v rodině

Rozdělení podle dětí v rodině	Počet	%
1 dítě	12	27,3 %
2 děti	13	29,5 %
3 děti	10	22,7 %
4 děti	7	15,9 %
5 dětí	2	4,5 %
Celkem	44	100,0 %

12. Graf: Počet dětí v rodině

Vyhodnocení

V této analýze bylo zjištěno, že 13 rodin má dvě děti a 12 rodin má jedno dítě. Naopak s pěti dětmi jsou pouze dvě rodiny. Z toho vyplývá, že pobírání dávky doplatek na bydlení, není ovlivněno počtem dětí v rodině.

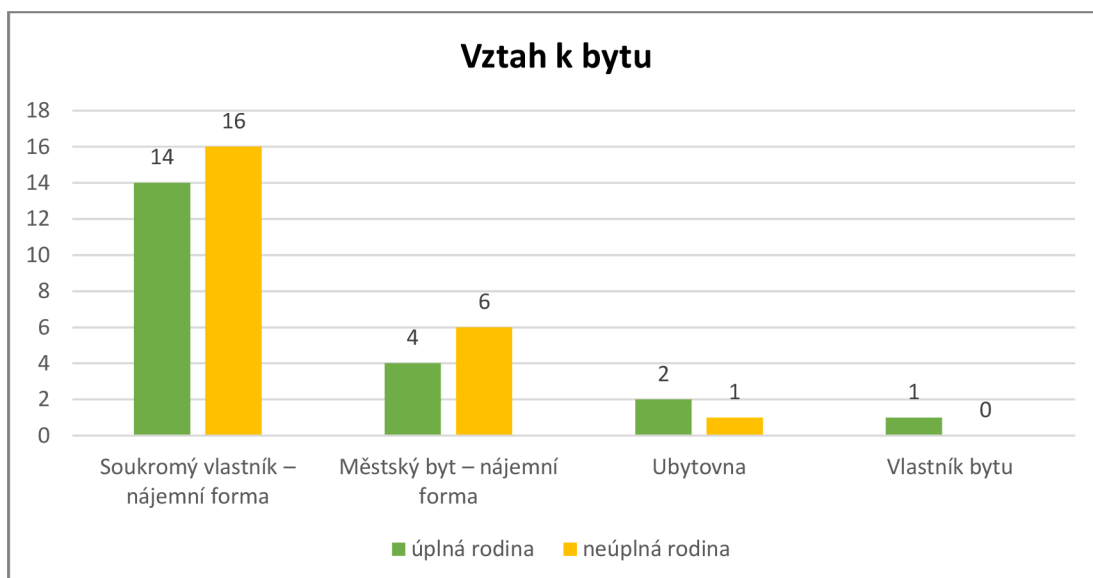
9.1.6 Typy bydlení

Předposledním zkoumaným údajem bylo zjistit, jaký mají rodiny vztah k bytu, ve kterém bydlí. Tyto analyzované údaje byly rozděleny na úplné a neúplné rodiny. Zjištěná data byla přenesena do tabulky a grafu.

13. Tabulka: Vztah k bytu úplných a neúplných rodin

	úplná rodina	%	neúplná rodina	%
Soukromý vlastník – nájemní forma	14	66,7 %	16	69,6 %
Městský byt – nájemní forma	4	19,0 %	6	26,1 %
Ubytovna	2	9,5 %	1	4,3 %
Vlastník bytu	1	4,8 %	0	0,0 %
Celkem	21	100,0 %	23	100,0 %

13. Graf: Vztah k bytu úplných a neúplných rodin

Vyhodnocení

Podle tabulky a grafu je nejvíce rodin v bytech soukromých vlastníků, kde je nájemní forma bydlení. Podle procentuálního vyhodnocení mají nejvíce procent neúplné rodiny, a to 69,6 %. V deseti případech bydlí v městských bytech a ve třech případech na ubytovně. Pouze jedna rodina má odkoupený vlastní byt.

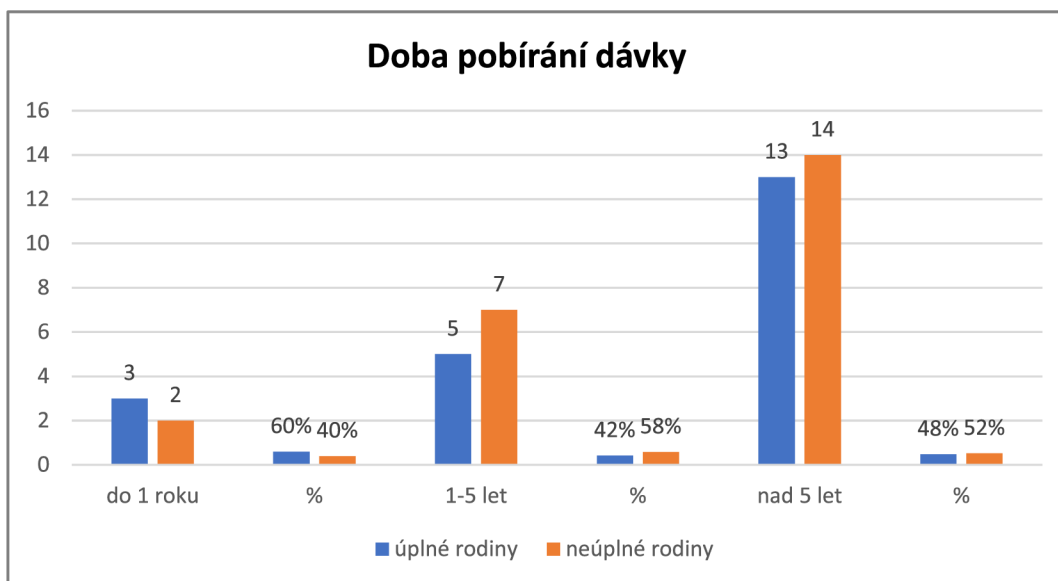
9.1.7 Doba pobírání dávky doplatek na bydlení

Posledním sledovaným údajem u dávky doplatek na bydlení byla doba pobírání dávky. Tyto údaje byly rozděleny na úplné a neúplné rodiny. Doba pobírání byla rozdělena na tři časové údaje a to do 1 roku, 1-5 let a nad 5 let.

14.Tabulka: Doba pobírání dávky

	do 1 roku	%	1-5 let	%	nad 5 let	%
Úplné rodiny	3	60 %	5	42 %	13	48 %
Neúplné rodiny	2	40 %	7	58 %	14	52 %
Celkem	5	100 %	12	100 %	27	100 %

14. Graf: Doba pobírání dávky

Vyhodnocení

Dávku doplatek na bydlení pobírají nejvíce rodiny, které jsou na dávkách dlouhodobě. V tomto případě se jedná o 13 úplných rodin a 14 neúplných rodin. V rozmezí jednoho až pěti let pobírá dávku 5 rodin úplných a 7 neúplných. Nejméně je rodin, které pobírají dávku krátkodobě do jednoho roku.

9.2 Kazuistiky rodin pobírajících dávku doplatek na bydlení

Kazuistika rodin byla vypracována na základě analýzy dokumentů, sloužících k vyhodnocení nároku na dávku. Rodiny byly vybrány náhodně.

G. Rodina úplná – matka, otec, 4 děti

Matka je ve věku 29 let, otec je ve věku 35 let. Syn – 10 let, dcera – 7 let, syn – 3 roky a dcera 8 měsíců. Rodina je úplná, nesezdaná. Tato rodina pobírá dávku příspěvek na živobytí dlouhodobě. Otec dětí utrpěl těžký úraz a byl mu přiznán invalidní důchod III. stupně a kvůli zdravotnímu stavu není schopen si zvýšit příjem vlastním přičiněním. Byl mu vyměřen invalidní důchod, ale pouze v malé výši. Matka dětí pobírá rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení a děti přídávky na děti. Matka pracovala pouze krátce před prvním těhotenstvím. I když v rodině mají příjem oba rodiče, není dostačující k pořízení základního ošacení, léků, potravin a ostatních základních potřeb. Rodina bydlí v nájemném bytě. Matka dětí má pouze základní vzdělání a otec má nedokončené střední odborné učiliště. Nespolupracují se žádnou neziskovou organizací ani orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Rodina má přiznán příspěvek na bydlení, ale jelikož není v dostatečné výši, je vyplácen i doplatek na bydlení.

H. Rodina úplná – matka, otec, 2 děti

V tomto případě se jedná o rodinu úplnou, sezdanou. Matka je ve věku 44 let, otec ve věku 48 let. Staršímu synovi je 19 let. Má nedokončené střední odborné učiliště a je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání. Mladšímu synovi je 13 let. Navštěvuje základní školu. Matka je zaměstnána střídavě na pracovní smlouvu nebo na dohodu o provedení práce či dohodu o pracovní činnosti. Nedělá na plný úvazek, proto má menší měsíční příjmy. Otec je většinou v evidenci uchazečů o zaměstnání. Občas má krátkodobé zaměstnání na dohodu o provedení práce, kde má minimální příjem. Na mladšího syna je vyplácen přírůstek na dítě. Oba rodiče mají nedodělané střední odborné učiliště.

S orgánem sociálně-právní ochrany dětí spolupracovala rodina dříve kvůli staršímu synovi, který neplnil povinnou školní docházku. Nyní spolupracují s neziskovou organizací Romodrom, která rodině pomáhá s bytovou situací. Rodina dříve bydlela v městském bytě, odkud se musela odstěhovat kvůli neplacení nájmu a služeb. Poté byla dlouhodobě na ubytovně, kde měla pouze jednu místnost a společné sociální zařízení na chodbě. V roce 2019 se rodina přestěhovala do nájemního bytu. Dávku doplatek na bydlení pobírají dlouhodobě.

CH. Rodina neúplná – matka, 1 dítě

V tomto případě se jedná o neúplnou rodinu. Matka je ve věku 44 let, nezletilé dceři jsou 4 roky. Dcera má soudně určeno výživné, které je otcem pravidelně hrazeno. Dále pobírá přídavek na dítě. Přítel matky, který je i otcem dcery, od rodiny odešel koncem loňského roku. V měsíci říjnu 2020 skončil matce rodičovský příspěvek. Od měsíce listopadu 2020 je v evidenci uchazečů o zaměstnání, pobírá podporu v nezaměstnanosti. Matka má střední odbornou školu zakončenou maturitou. Dávku doplatek na bydlení pobírá rodina krátkodobě. Matka s dcerou bydlí v nájemním bytě pronajatém od soukromého majitele. Na bydlení je dále vyplácena dávka příspěvek na bydlení. Rodina nemá žádné dluhy, nehledá jiné bydlení, nespolupracuje se žádnou neziskovou organizací ani s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, protože s dcerou nejsou žádné problémy.

I. Neúplná rodina – matka s pěti dětmi

V tomto případě se jedná o neúplnou rodinu, která se skládá z matky a pěti dětí (2 synové a 3 dcery). Matka je ve věku 44 let. Děti jsou ve věku syn – 14 let, dcera – 9 let, syn 8 let, dcera – 7 let a dcera 5 let. Matka má ještě další tři děti, které jsou již plnoleté a nejsou společně posuzované. Od 20 let je žadatelka převážně na rodičovské dovolené. Nikdy nepracovala, občas byla vedena jako uchazečka o zaměstnání bez nároku na podporu v nezaměstnanosti. Nyní je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a jelikož je v evidenci déle než pět měsíců, nemá již nárok na podporu v nezaměstnanosti. Příjem rodiny jsou pouze přídavky na děti a příspěvek na bydlení. Děti nemají vyplácené výživné. Žadatelka bydlela dříve s otcem těchto pěti dětí, který se k nim občas choval agresivně. Kvůli agresivitě jsou děti sledovány orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Dále je matka ve spojení se sociální pracovnící neziskové organizace Naděje, kde řeší lepší bydlení, a s neziskovou organizací Charita, která rodině pomáhá formou

potravinové pomoci. Rodina bydlela v různých nájemních bytech, v azylových domech a na ubytovnách. Nyní bydlí v nájemním bytě. Dávka doplatek na bydlení je pobírána dlouhodobě. Matka má nedodělané střední odborné učiliště.

J. Úplná rodina – matka, přítel, 4 děti

V tomto případě se jedná o úplnou rodinu, nesezdanou. Matka je ve věku 43 let, jejímu příteli, je 44 let a je otcem všech dětí. Děti jsou ve věku: Syn 20 let, dcera 18 let, syn 10 let a dcera 6 let. Matka je v evidenci uchazečů o zaměstnání od ukončení rodičovské dovolené. Prvních pět měsíců pobírala podporu v nezaměstnanosti, poté již byla bez příjmu. Přítel dříve občas pracoval na dohody o provedení práce, kde neměl velký příjem. Nyní je dlouhodobě v pracovní neschopnosti, tak že do rodiny nepřináší žádné finanční prostředky. Nejstarší syn nepracuje, není veden jako uchazeč o zaměstnání a žije s rodiči ve společné domácnosti. Osmnáctiletá dcera je momentálně v evidenci uchazečů o zaměstnání. Střední školu nedokončila a je střídavě v evidenci nebo sankčně vyřazená z evidence. Je zaopatřená, bez příjmu a žije společně s rodiči. Dvě nejmladší děti mají přídavky na dítě. Rodina bydlela dříve na ubytovnách. Poslední 3 roky bydlí v nájemním bytě, pronajatém od soukromého majitele. Dávku doplatek na bydlení rodina pobírá déle než 5 let. Rodiče i dvě nejstarší děti mají nedokončené střední odborné učiliště. Rodina spolupracovala s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Dále spolupracuje se sociálními pracovníky neziskových organizací ohledně dluhů, potravinové pomoci a ošacení.

10. SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

1. JAKÝ TYP RODIN POBÍRÁ DÁVKY HMOTNÉ NOUZE?

Dávky hmotné nouze jsou určeny sociálně slabším rodinám. O tyto dávky si může žádat jednotlivec nebo rodiny s dětmi i bez dětí. Ke své práci jsem si vybrala rodiny, které mají alespoň jedno a více dětí. Z dokumentů jsem zjišťovala, jaký typ rodin pobírá více dávků hmotné nouze, zda úplné rodiny nebo neúplné. U dávků příspěvek na živobytí bylo méně úplných rodin. U dávků doplatek na bydlení bylo méně úplných než neúplných. U obou dávek je nepatrný rozdíl mezi typy rodin. Z toho vyplývá, že není důležité, jestli rodina je úplná či neúplná, ale spíše na tom, zda alespoň jeden z rodičů je schopen rodinu finančně zabezpečit.

2. JAKÉ JSOU NEJČASTĚJŠÍ PŘÍČINY, KVŮLI KTERÝM SE RODINA OCITNE NA DÁVKÁCH HMOTNÉ NOUZE?

Analýzou bylo zjištěno, že nejčastějšími příčinami, kvůli kterým se rodina ocitne na dávkách hmotné nouze, je nízký příjem rodiny nebo žádný příjem. Příčinou nízkých příjmů rodiny je většinou nezaměstnanost obou rodičů. U matek bylo zjištěno, že největší počet je v evidenci uchazečů o zaměstnání, kde pobírají nízkou podporu v nezaměstnanosti nebo na ni nemají z nějakého důvodu nárok. A druhým důvodem je pobírání rodičovského příspěvku. Otců je nejvíce v kategorii nezaměstnaných (nepracuje, nepodniká a není ani evidovaný jako uchazeč o zaměstnání), kdy do rodiny nepřináší žádné finanční prostředky, a proto nemůže zabezpečit chod rodiny bez pomoci pobírání dávek v hmotné nouzi nebo je v evidenci uchazečů o zaměstnání.

3. OVLIVŇUJE POČET ČLENŮ DOMÁCNOSTI STAV HMOTNÉ NOUZE?

U výzkumné otázky, zda počet členů rodiny ovlivňuje stav hmotné nouze, bylo zjištěno, že nejčastěji pobírají hmotnou nouzi rodiny, kde je jedno dítě nebo dvě. Jedná se tedy o čtyřčlennou, tříčlennou nebo dvoučlennou rodinu, podle toho, zda je úplná či neúplná. Vyšší počet členů v rodině může být jednou z příčin pobírání dávek hmotné nouze, ale určitě to není hlavní příčinou.

4. SPOLUPRACUJÍ RODINY S NEZISKOVÝMI ORGANIZACEMI A ORGÁNEM SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ?

Spolupráce rodin s neziskovými organizacemi je velmi častá, hodně rodin řeší svoji dluhovou situaci, špatné bydlení nebo využívají potravinovou pomoc atd. Rodiny, které jsem zde analyzovala, spolupracují i s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, ale v menší míře než s neziskovými organizacemi. Tyto informace mohou být zkreslené, jelikož je na rodině, zda nám tuto informaci poskytne sama. Několik rodin nevyužívá ani jednu z těchto organizací a institucí, některé naopak využívají obě.

5. POBÍRAJÍ RODINY DÁVKY HMOTNÉ NOUZE DLOUHODOBĚ?

Podle mého šetření jsou dávky příspěvek na živobytí i doplatek na bydlení pobírány déle než 5 let. Rodiny, které jsou dlouhodobě na dávkách hmotné nouze, nejsou schopny předat svým dětem adekvátní vzorec chování. Tyto děti jsou od mládí vedeny k tomu, že vzdělání není důležité, protože „stát se o ně postará“. Tento způsob života je předáván z generace na generaci.

6. JAKÝ TYP BYDLENÍ MAJÍ RODINY NA DÁVKÁCH HMOTNÉ NOUZE?

Dále bylo zjištěno, že hodně rodin žije v nájemní formě bydlení u soukromých majitelů. Rodině, která již v městském bytě bydlela, odstěhovala se a dosud své dluhy na nájemném nesplatila, není možné městský byt opětovně pronajmout. Dalším důvodem bývá nedostatek bytů, kterými město disponuje. Pouze tři rodiny jsou na ubytovnách, kde podmínky neodpovídají standardní formě bydlení. Pro děti je ubytování na ubytovnách zcela nevhodné, nemají zde svoje zázemí, kde by se mohly učit a měly klid na relaxování a odpočinek.

7. JAKÉ VZDĚLÁNÍ MAJÍ RODINY POBÍRAJÍCÍ DÁVKY HMOTNÉ NOUZE?

Při šetření bylo zjištěno, že většina rodičů i dětí má pouze základní vzdělání (dokončené nebo nedokončené). Tito rodiče nemohou být vnímány jako kladný vzor pro své děti, jelikož pro ně vzdělání není žádnou hodnotou. V těchto rodinách chybí motivace ke vzdělání, a proto ve většině případů potomci nemají sami zájem o studium a opouštějí školní zařízení předčasně. Špatné návyky týkající se vzdělávání vznikají již v předškolním věku, protože rodiče si děti nechávají doma. Děti ze sociálně znevýhodněných rodin mají i velké absence ve škole, jelikož nejsou vedeny k důslednosti a rodiče nemají snahu vést

své děti k dosažení vyššího vzdělání, jsou do této problematiky zapojeny ve školách sociální pedagogové.

11. ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo charakterizovat typy rodin, které pobírají dávky hmotné nouze. Vyhodnotit důvody, ze kterých se rodina dostane do stavu hmotné nouze a následně si požádá o dávky.

V teoretické části jsem se věnovala definicím rodiny, jak se rodina vyvíjela a jakými znaky se liší současná rodina od dřívější. U rodin jsem se zaměřila dále na její rozdělení podle struktury na úplnou, neúplnou a doplněnou a na rodiny, které jsou nejvíce ohroženy chudobou. Věnovala jsem vymezením pojmu chudoba. Chudoba rodičů, která plyne z jakékoli příčiny, má vliv také na děti, které se nemohou plně zapojit do života svých vrstevníků z důvodu nedostatečného množství finančních prostředků. Předmětem práce bylo vymezení hmotné nouze podle zákona č. 111/2006/ Sb., o pomoci v hmotné nouzi. V této části jsem vysvětlila určité pojmy a vyzoomila nejčastější příčiny pobírání dávek hmotné nouze, kterými jsou nízké výdělky ze zaměstnání, nedostatek volných pracovních míst, nízký stupeň vzdělání či špatný zdravotní stav člena rodiny. V poslední kapitole jsem se zaměřila na nestátní neziskové organizace a instituce, které pomáhají rodinám v případě oddlužení, v hledání lepšího bydlení, potravinové pomoci, při týrání, zanedbávání či zneužívání dítěte, při sporných rozvodových řízeních atd..

Obsahem praktické části bylo zjistit odpovědi na výzkumné otázky. K dosažení cíle jsem použila kvalitativní výzkumný přístup, který vycházel z analýzy dokumentů rodin pobírajících dávky hmotné nouze. Tudiž v rámci svého šetření jsem zjistila, že není velký rozdíl mezi tím, jestli pobírá dávky hmotné nouze úplná nebo neúplná rodina. V úplných rodinách většinou pracuje pouze jeden rodič nebo ani jeden, a proto jsou na tom oba typy rodin ohledně množství finančních prostředků podobně. Dále jsem si potvrdila, že není úplně rozhodující počet členů v rodině, ale to, jestli někdo z rodičů přináší do rodiny finanční prostředky a v jaké výši. Nejvíce rodičů je buď nezaměstnaných nebo na podpoře v nezaměstnanosti, kde mají buď menší nebo žádný příjem a tím se ocitají na dávkách hmotné nouze, které jim poskytují finance na základní potřeby a bydlení. Rodiny, které jsou dlouhodobě na dávkách hmotné nouze, mají zhoršené podmínky na trhu práce a návrat do zaměstnání je pro ně složitý. Obzvláště pro matky s malými dětmi nebo lidé se zdravotním omezením. Pro klienty, kteří pobírají dávky hmotné nouze,

může být tato situace bezvýchodná, vzhledem k jejich nízkému vzdělání a dlouhodobému výpadku z pracovního procesu. Šetřením jsem zjistila, že nejvíce rodičů i starších dětí má nedokončené střední odborné učiliště a tím snížené možnosti najít si lépe kvalifikované zaměstnání.

Překvapilo mě, že spousta rodičů své děti nevede k tomu, aby měly lepší vzdělání. Po ukončení základní školy se děti rovnou evidují jako uchazeči o zaměstnání a nemají zájem, aby se po základní škole dále věnovaly nějakému učebnímu oboru, díky kterému by se na trhu práce lépe uplatnily. Pokud nějaké dítě na střední školu nebo na učiliště nastoupí, většinou v prvním pololetí své studium na vlastní žádost ukončí. Některé se již ani nejdou zaevidovat na úřad práce, potulují se a páchají trestnou činností. Nezletilá děvčata již v 16 letech otěhotní.

Rodiče je v učení nepodporují, protože sami většinou mají pouze základní vzdělání. Děti vidí, že se dá žít na dávkách hmotné nouze, aniž by se zapojily do pracovního procesu nebo měly vyšší vzdělání. Děti nejsou vedeny k žádné zodpovědnosti, rodiče jim nevěštějí základní principy pro budoucí život tak, aby byly schopny se samy živit a nebyly odkázány pouze na pomoc státu.

V některých případech nastává pomoc sociálních pracovníků, neziskových organizací a sociálních pedagogů, kteří se snaží dítě nasměřovat k myšlence lepšího vzdělání a tím i lepšího života. Bohužel, je jen mizivé procento těch, kteří opravdu odborné učiliště nebo střední školu dokončí, založí rodinu, nastoupí do zaměstnání a nemají potřebu čerpat dávky hmotné nouze.

Cílem bakalářské práce bylo charakterizovat typy rodin, které pobírají dávky hmotné nouze a vyhodnotit důvody, ze kterých se rodina dostane do stavu hmotné nouze a následně si požádá o dávky. Pro splnění cíle byly stanoveny výzkumné otázky, které jsem si ověřovala v praktické části pomocí provedené analýzy dokumentů. Na základě šetření jsem si potvrdila předpokládané výsledky šetření a splnila tím stanovený cíl.

V případě, že bych tuto práci psala ještě jednou, vybrala bych si k tomu větší počet rodin a určitě provedla rozhovory přímo s vybranými rodinami, které by mi podrobněji popsaly svoji nepříznivou situaci. Dále by bylo velice zajímavé porovnat, jestli rodiny, které pobírají dávky hmotné nouze, také pobírají dávky státní sociální podpory a v jaké míře.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení I: sociální zabezpečení v České republice, lékařská posudková služba, pojistné, systémy sociálního zabezpečení*. Praha: Grada, 2012. Aktuální legislativa. ISBN 978-80-247-3724-9.

ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče 1. díl*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5147-4.

BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář. ISBN 978-80-7552-108-8.

BŘESKÁ, Naděžda, Tomáš URBAN a Lucie VRÁNOVÁ. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Olomouc: ANAG, [2019]. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7554-213-7.

DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivanka KOHOUTOVÁ. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. Hálkova sbírka pediatrických prací (Avicenum).

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.

GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy. 2., dopl. a přeprac. vyd.* Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-6980-6.

HALÁSKOVÁ, Renáta. *Kapitoly ze sociální politiky*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-639-X.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.
- KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-551-2.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 3., upravené vydání. Praha: Nakladatelství Vyšehrad 2018. ISBN 978-80-7429-797-7
- PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.
- SIROVÁTKA, Tomáš, Ivana ŠIMÍKOVÁ, Robert JAHODA a Jana GODAROVÁ. *Chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti*. Praha: VÚPSV, 2015. ISBN 978-80-7416-213-8.
- ŠTANGOVÁ, Věra a Roman LANG. *Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-700-9.

ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv). ISBN 978-80-7552-802-5.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie, 2.*, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN: 978-80-247-1428-8.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, Obecné informace, [online], 3.4.2020 [cit. 2020-10-20]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/obecne-informace-3>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, Informace pro občany, [online], 18.3.2020 [cit.2020-10-20]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/informace-pro-obcany>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, Rodina, [online], 18.8.2020 [cit. 2020-9-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/rodina>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, Instrukce náměstka, [online], 1.4.2017 [cit. 2020-9-20]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/637261/I-3_2017.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, Zpráva o rodině 2020, [online], 1.6.2020 [cit.2020-11-1]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/strategicke-dokumenty-v-oblasti-podpory-rodiny>

ZÁKONY PRO LIDI.CZ. Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu ve znění platném k 1.1.2007.[on-line]. [cit. 29.10.2020]. Dostupné z: <https://www.zakony-pro-lidi.cz/cs/2006-110>

ZÁKONY PRO LIDI.CZ. Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi ve znění platném k 1.1.2019. [on-line]. [cit. 29.10.2020]. Dostupné z: <https://www.zakony-pro-lidi.cz/cs/2006-111>

ZÁKONY PRO LIDI.CZ. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí ve znění platném k 1.4.2000. [on-line]. [cit. 27.11.2020]. Dostupné z: <https://www.zakonypro-lidi.cz/cs/1999-359>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek:

1. Tabulka: Typy rodin probírajících dávku příspěvek na živobytí.....	45
2. Tabulka: Věk matky a otce.....	46
3. Tabulka: Zaměstnání matky a otce	47
4. Tabulka: Vzdělání rodičů a dětí.....	49
5. Tabulka: Počet dětí v rodině.....	50
6. Tabulka: Spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí a neziskovými organizacemi.....	51
7. Tabulka: Doba pobírání dávky.....	52
8. Tabulka: Typy rodin pobírajících dávku doplatek na bydlení.....	58
9. Tabulka: Věk matky a otce.....	59
10. Tabulka: Zaměstnání matky a otce.....	60
11. Tabulka: Vzdělání matky a otce.....	61
12. Tabulka: Počet dětí v rodině.....	63
13. Tabulka: Vztah k bytu úplných a neúplných rodin.....	64
14. Tabulka: Doba pobírání dávky.....	65

Seznam grafů:

1. Graf: Typy rodin probírajících dávku příspěvek na živobytí.....	45
2. Graf: Věk matky a otce.....	46
3. Graf: Zaměstnání matky a otce	48
4. Graf: Vzdělání rodičů a dětí.....	49
5. Graf: Počet dětí v rodině.....	50
6. Graf: Spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí a neziskovými organizacemi	51
7. Graf: Doba pobírání dávky.....	52
8. Graf: Typy rodin pobírajících dávku doplatek na bydlení.....	58
9. Graf: Věk matky a otce.....	59
10. Graf: Zaměstnání matky a otce.....	60
11. Graf: Vzdělání matky a otce.....	62
12. Graf: Počet dětí v rodině.....	63
13. Graf: Vztah k bytu úplných a neúplných rodin.....	64
14. Graf: Doba pobírání dávky.....	65

PŘÍLOHY

Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je opakující dávka a je určena pro nezaopatřené dítě. Jde o nejčastější poskytovanou dávku závislou na příjmu. Nárok na dávku má rodina, u které příjem je nižší než 2,7násobek částky životního minima rodiny. Dávka je vyplácena za kalendářní čtvrtletí. Výše přídavku je stanovena podle věku dítěte.

Výše přídavku na dítě je:

do 6 let	500,- Kč
od 6 let do 15 let	610,- Kč
od 15 let do 26 let	700,- Kč

Každou výši přídavku na dítě je možné vyplatit ve zvýšené částce, která činí 300,- Kč (Štangová, Lang a kolektiv, 2018, s. 113-114).

Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je opakující se dávka, která je závislá na příjmu. Je určena rodinám s nezaopatřenými dětmi i rodinám bezdětným na úhradu nákladů na bydlení. *Výše příspěvku na bydlení činí za kalendářní měsíc rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a rozhodným příjmem rodiny vynásobeným koeficientem 0,30 a na území Prahy koeficientem 0,35.* O dávku si může požádat rodina, která bydlí na základě nájemní smlouvy, v družstevním bytu či vlastník bytu (Štangová, Lang a kolektiv, 2018).

Porodné

Porodné je jednorázová dávka, která je závislá na příjmech rodiny. Poskytuje se rodinám s nízkými příjmy při narození prvního nebo druhého živého dítěte. Příjmy pro nárok na dávku jsou příjmy kalendářního čtvrtletí, které předchází kalendářnímu čtvrtletí, v němž se dítě narodilo. Příjmy musí být nižší než 2,7násobek životního minima rodiny. Nárok na dávku má žena, která porodila své první nebo druhé dítě a rovněž osoba, která si vzala dítě mladší jednoho roku do trvalé péče nahrazující péči rodičů, za úplně stejných podmínek. Částka

porodného je stanovena ve výši 13 000,- Kč a 10 000,- Kč (<https://www.uradprace.cz/web/cz/informace-pro-obcany>).

Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je opakující se dávka, která není závislá na příjmu rodiny. Je vyplácena vždy na nejmladší dítě v rodině, nejdéle do věku 4 let a do výše 300 000,- Kč. Rodičovský příspěvek se vyplácí jen jednomu rodiči. Tento rodič musí zajistit celodenní a osobní péči o dítě (Štangová, Lang a kolektiv, 2018). Výši rodičovského příspěvku se rozhoduje na základě výše denního vyměřovacího základu. *Pokud ani jednomu z rodičů nelze stanovit denní vyměřovací základ, nebo je-li 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu nižší než 10 000 Kč, rodič volí výši rodičovského příspěvku až do částky 10 000 Kč měsíčně, v případě dvou a více současně narozených dětí do částky 15 000 Kč měsíčně* (<https://www.uradprace.cz/web/cz/informace-pro-obcany>).

Pohřebné

Pohřebné je jednorázová dávka, která je spojená s vypravením pohřbu. Je dána pevnou částkou 5 000,- Kč. Dávka je vyplácena osobě, která zařídila pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo jeho rodiči, pokud měla zemřelá osoba trvalý pobyt na území ČR (<https://www.uradprace.cz/web/cz/informace-pro-obcany>).